

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Büyüme Hegemonyasına Alternatif Olarak Küçülme: Kent, Mekan ve Planlama Perspektifinden Bir Değerlendirme

Degrowth as an Alternative to the Growth Hegemony: Discussions Based on City, Space and Planning

 Özge Gürbüz Atlar,¹ İclal Sema Dinçer²

¹Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Planlama Doktora Programı, Doktora Öğrencisi, İstanbul

²Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ÖZ

Sınırsız büyüme, gezegenin ekolojik limitlerine dayandığı günümüz koşullarında sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Büyüme hegemonyası sadece ekolojik tahribatlara yol açmanın ötesinde toplumsal, ekonomik ve mekansal eşitsizlikler de yaratmaktadır. Planlama disiplini toplumsal ve mekansal organizasyonun sağlanmasında düzenleyici bir role sahiptir. Bu durum hem ekonomik sistemde hem de düzenleyici pozisyonu sebebiyle planlama disiplininde yeni bir anlayışı gerekli kılmakta ve olanak tanımaktadır. Bu çalışma, büyüme odaklı planlamanın dışında bir kentsel tahayyül aramak üzerinedir. Öncelikle küçülme yaklaşımının ortaya çıkışı ve teorik çerçevesi aktarılmıştır. Sonrasında küçülme literatüründe kent, mekan ve planlamaya yaklaşım biçimleri Web of Science'ta oluşturulan bir formül üzerinden bibliyometrik bir analizle incelenmiştir. Elde edilen sonuç üzerinden planlama ve küçülme ilişkisi, ilişkinin kendi dinamiklerinden üretilen İmkanlar, İttifaklar: Kurumlar ve Müşterekler, İhtilaflar: Ölçek ve Kentleşme ve Yöntem: Siyaset ve Planlama Paradigması olmak üzere dört kategoride potansiyelleri ve açmazları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Büyüme hegemonyası; ideoloji; kentsel politika; küçülme; planlama.

ABSTRACT

Infinite growth is no longer sustainable in today's conditions where the planet is based on its ecological limits. Growth hegemony not only causes ecological destruction, but also creates social, economic and spatial inequalities. Planning discipline has a regulatory role in ensuring social and spatial organization. This situation requires and enables a new understanding both in the economic system and in the planning discipline due to its regulatory position. This study is about searching for an urban imagination other than growth-oriented planning. First of all, the emergence of degrowth approach and its theoretical framework are explained. Afterwards, the approaches to city, space and planning in degrowth literature were examined with a bibliometric analysis using a formula created in Web of Science. Based on the results obtained, the relationship between planning and degrowth has been evaluated in terms of its potentials and dilemmas in four categories: Opportunities, Alliances: Institutions and Commons, Conflicts: Scale and Urbanization and Method: Politics and Planning Paradigm, which are produced from the dynamics of the relationship itself.

Keywords: Growth hegemony; ideology; urban politics; degrowth; planning.

Geliş tarihi: 09.05.2024 Revizyon tarihi: 31.05.2024
Kabul tarihi: 04.06.2024 Online yayımlanma tarihi: 22.07.2024
İletişim: Özge Gürbüz Atlar
e-posta: ozgegurbuzjp@gmail.com

 TMMOB
Şehir Plancıları Odası

I. Giriş: 1980 Sonrası Ekonomi-Politikğin Mekansal Etkileri

Siyasi ve ekonomik dönemlerin kendine özgü değişkenleri olmakla birlikte, tarihsel olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, hegemonik tahayyülün kalkınmayı büyüme paradigması ile eşitlediğini ve gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) üzerinden ölçerek değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Devletin meşruiyetini aldığı bir düzlem olarak; ekonomik ve ideolojik motivasyonlarla merkeze alınan bu büyüme pratik toplumsal, ekonomik, mekansal ve ekolojik eşitsizlikler ve tahribatlar yaratmaktadır. Büyüme odaklı hegemonik tahayyülün tüm çelişkileri söylem düzeyinde görünür olsa bile, halihazırda da hakim anlayış olduğunu ifade etmek gerekir.

Kalkınmanın ve büyümenin bu ilişkilendirilme biçimi büyük ölçüde evrenseldir. Kalkınma kavramı, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı anlam ve bağlamlarda dillendirilmiştir. İlerleme, modernleşme, gelişme ve büyüme gibi kavramlar belirli zamanlarda kalkınmaya eşdeğer olarak kullanılmış; kapitalist üretim ilişkilerinin hakim olmadığı zeminde ilerleme sözcüğü kalkınmanın karşılığı olarak görülmüştür (Başkaya, 2005). Kapitalist üretim ilişkilerinin yerleştiği bir ortamda büyüme, GSYH ile ölçülen ve niceliksel özellikler taşıyan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçede ise kalkınma sözcüğü "kalkınmak işi", kalkınmak ise "durumunu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek, ilerlemek" ekonomi referanslı olarak ise "zenginleşmek" anlam karşılıklarına sahiptir (TDK, t.y.).

Kalkınma kavramı 1945 yılına kadar olan süreçte kapitalist ekonomilerin gelişimine odaklanan bir perspektifle ele alınırken, sonrasında az gelişmiş ülkelerin gelişimine referans veren ve ekonomik hegemonyanın kurulmasını hedefleyen Batı merkezli bir biçim kazanmıştır (Turhan, 2020). Başkaya'nın (2005: 17) ifadesiyle "Batı ideolojisinin, Batı burjuva düşünce geleneğinin dünyanın geri kalan bölümüne sunduğu, doğrusal ilerleme, sınırsız büyüme paradigmasının bir versiyonu" olarak kurumsal anlamda sık başvurulan bir kavrama dönüşmüştür.

1980'li yıllar dünyada yeni bir ekonomik düzene geçişin ve neoliberal dönüşüm sürecinin yaşandığı; emeğin, sermayenin ve üretimin küreselleştiği bir dönemi tarif eder. Bu öylesi belirleyici bir dönemece karşılık gelir ki bir çok araştırma, bilimsel çalışma, gündelik pratikler ve dahası referansını bağlamı doğrultusunda kaçınılmaz olarak buradan almaktadır. Bireyin ve bireysel arzuların öncelendiği, elde edilen maddi ve manevi kar ile refahın artacağı öngürülen bu yeni düzende bireyler tükettikleri üzerinden kimliklerini tanımlar hale gelmiş ve kente dair politikalar da rekabetçi, bağımsız ve tüketim odaklı bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. 1980'lerin neoliberal politikaları yoğun rekabet ortamı yaratmış, az gelişmiş ülkelerin kaynaklarının değerlendirilmesinde ve sermayesinde yetersizliği öne sürerek dengesiz bir büyüme modelinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Arslan, 2013). Kentler bu dönüşüm ile birlikte neoliberalizmin pratikleri-

ne dayalı bir büyüme kültürünün bir parçası haline gelerek küresel ölçekte kültürel, turistik ve ekonomik merkez olma yarışı içerisine girmiş; bu amaçla pazarlanan metalara dönüşmüştür. Kentlerin bu yarıştaki derecesi, ülkenin başarısının ya da başarısızlığının göstergesi haline gelmiştir.

Planlama kurumu da 1980lere kadar merkezîyetçi bir yapı sergilemiş, teknokrat ve modernist bir yaklaşım yürütmüş ve fakat hızlı gelişen sanayileşmeye bağlı kentleşme ve göç süreçlerini yürütmekte yetersiz kalmıştır (Öktem Ünsal, 2021). Neoliberal politikalar kent mekanında spekülâtif gayrimenkul yatırımları ve büyük ölçekli projeler aracılığı ile uygulamaya koyulmaktadır. Bununla birlikte büyük ölçekli projeler sembolik olarak da "prestij" ve "büyüklük" anlamlarıyla araç haline gelmiştir. Türkiye'de bunun yansıması planlamanın araçsallaştırılarak plan değişiklikleri/revizyonları ve dönüşüm projeleri yoluyla lüks konutlar, iş ve alışveriş merkezleri, turizm merkezleri, tema parklar, özel hastaneler ve dev toplu konutlar yaratarak sermayeyi çeken bir tam uyumu hedefleyen kentsel politikalar geliştirmek olmuştur (Altınok, 2012). Karar vericiler rekabetçi piyasada yatırım ve sermayeyi yanına çekmenin yolunu kentlerdeki yeniden üretim sürecinin bir parçası olarak görmektedir.

Mayer (2017) neoliberal kentleşmenin özelliklerini büyüme odaklı kentsel strateji, girişimci yönetim biçimleri, özelleştirme ve toplumsal kutuplaşma olarak dört ana başlıkta değerlendirmektedir. Kentler, neoliberalizmin kendini yeniden ürettiği ve büyüme kültürünün sembolik olarak gerçekleştiği zeminler olarak politik ve ekonomik değişimlerin sahnesi ve aracı haline gelmiştir. Kentsel arazinin rant sağlayan bir metaya dönüşmesi sosyo-mekansal kutuplaşmaya yol açmış, neoliberal ekonomiye bağımlılığı artırmıştır. Türkiye'den baktığımızda 1980 öncesi boş arazilerde oluşan gecekondu alanlarının metalaşma sürecini, Toplu Konut İdaresi'nin ayrıcalıklı yetkilerle kamu mülklerini kullanarak yarattığı konut alanlarını ve dev projeleri (3. Köprü, Kanal İstanbul, Galataport vd.) neoliberal büyüme ekonomisi odaklı kentsel müdahaleler olarak görmek mümkündür.

Modernleşme ve sanayileşmenin itici gücüyle gerçekleşen kentleşme süreci, kentsel büyüme ve GSYH büyümesi arasında bir paralellik yaratmaktadır (Subaşı vd., 2017). Neoliberal kentleşme politikalarındaki rekabetçilik de bununla birlikte büyüme stratejilerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ersoy (2001: 38) kentin yerel ve küresel düzeyde oluşan mekansal işbölümünde oynadığı rolü kentsel gelişmeyi yönlendiren en önemli faktörlerden biri olarak tanımlamıştır. Dönemin ekonomik yaklaşımı çerçevesinde izlenen büyüme stratejilerinde kentler, her gelişme dönemi yeniden tanımlanan roller üstlenmektedir (Harvey, 1989). 1980'li yıllarla birlikte ithal ikameci büyüme stratejileri yerini Dünya Bankası ve İMF'nin kontrolünde dışı büyüme stratejilerine bırakmış, planlama kurumunun kalkınma süreçlerindeki

yön verici rolü 1980 sonrası işlevsizleşmiş, hatta kentlerin piyasa merkezli stratejiler doğrultusunda planlama pratiklerini değiştirmiştir (Şengül, 2002).

Subaşı Ertekin ve Kırca'nın (2017) çalışması kentleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin çeşitlendiğini; kentleşmenin ekonomik büyümenin kolaylaştırıcısı ya da sonucu olduğunu; gelişmekte olan ya da gelişmiş kentlerdeki verilerin kentleşme ve büyüme ilişkisi açısından tutarlılık göstermediğini vurgulamaktadır. Buradan büyüme ve kentleşme ilişkisindeki kabul edilen pozitif korelasyonun yeniden düşünülmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu da neoliberal kentsel politikaların nihai hedefleri doğrultusunda mekanlar ve coğrafyalar üzerindeki adaletsizliği öngörmeden sunduğu büyüme modellerinin ve müdahalelerin eşitsizliği artıran yanını ortaya koymakta ve yoksulluğun kentleşmesini ortaya çıkarmaktadır. Zira verimliliğin ve yaşam kalitesinin GSYH'ye dayalı büyümenin kendisinden daha önemli olması gerekmektedir.

Elit öncelikler yaratmak ve katılım mekanizmalarını zayıflatmak için araç haline gelen ve büyüme stratejilerinin bir parçası olarak gerçekleştirilen büyük ölçekli projeler, kentsel dokuya uyum sağlamayan, aksine yapıları çevreyi ve toplumsal kutuplaşmayı belirgin biçimde değiştiren bir etki yaratmakta ve kent yönetiminde değişen güç biçimlerini ortaya koymaktadır (Swyngedouw vd., 2002). Piyasa merkezli bu politik model kentsel politikalarda sermaye dolaşımını önceleyen mekansal organizasyonları gerçekleştirmiştir. Sanayinin kent mekanının dışına itilmesi, hizmet sektörüne yapılan yatırımlarla kentsel yığılmalar, bütüncül olmayan planlama kararları ve hacmen de büyük tüketim odaklı projeler bu dönemin mekansal sonuçlarıdır.

İnşaat sektörü 1980 sonrasında büyümenin taşıyıcısı haline gelmiş, Türkiye örneğinde daha önce başvuru alan imar afları gibi mekanı yeniden üretme imkanları yetersiz kalınca metalaşmamış mekanlar (2B orman arazileri, HES projeleri, termik santraller, arkeolojik sit alanları, dönüşüm alanları vb.) yeni yasalar aracılığıyla büyüme modelinin yeni taşıyıcısı olmuşlardır (Çavuşoğlu, 2014). Kentler üretimin aracı olmaktan çıkarak bizzati pazarlanabilir bir metaya ve cazibe merkezleri olarak sermaye için yatırım aracına dönüşmüştür. Tüketim mekanları artmış, soylulaşma ve kentsel ayrışmalar yaşanmaya başlamıştır. Kentler parçacıl büyüme ve saçaklanma ile büyümüş, toplumsal sonuçların yanı sıra ekolojik sonuçlar yaratacak etkiler doğurmuştur. Kıyı alanları, tarım alanları ve sulak alanlar potansiyel kentsel gelişme ve büyüme alanları olarak görülmekte; bu durum ekosistemde çeşitliliğin azalmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte kentsel yayılma ve yoğunluğun artması ısı adası etkisini ve afetlerin oluşturduğu olumsuz sonuçları katmerleştirmektedir. Varılan noktayı iklim değişikliği ile beraber değerlendirdiğimizde tahribatların geri dönüşü olmayan bir noktaya taşındığını söylemek mümkündür.

¹ Afrika kıtasında bir ülke.

Karlılığın, kullanım değerinin önüne geçtiği bu politik zemin, salt ekonomik büyüme odağı ile sürdürüldüğünde mekansal ve ekolojik sınırların aşılacağı görülmektedir. Büyüme ve kar odaklı dikey örgütlenme yerine yerelde dayanışmanın önünü açan bir ekonomik modelin ve planlamanın bu paradigma değişikliği ile kuracağı ilişkinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın temel sorusu büyüme odaklı planlamanın ötesinde bir kentsel tahayyülün imkanlarını aramak; küçülme yaklaşımının geliştiği süreci, değerlerini ve dayanaklarını anlamak; kent, mekan ve planlama bağlamında kurulacak ilişkinin biçimlerini ve potansiyellerini sorgulamak üzerinedir. 2. Bölüm'de küçülme yaklaşımının ortaya çıkışı sürecindeki kırılma noktaları tarihsel bir biçimde ele alınarak değer ve anlam çerçevesinde tekabül ettiği toplama ilişkin bir literatür taraması yapılmıştır. 3. ve 4. Bölümde küçülmenin kent, mekan ve planlamayı ele alış biçimleri nitel ve nicel değerlendirmelerle bibliyometrik bir analizle ele alınmış; yapılan kategorizasyon çerçevesinde küçülme ve planlama ortaklığının işlevselliği sağlayacak öneriler yapılmıştır.

2. Neoliberal Büyüme Hegemonyası'na Bir Alternatif: Küçülme

Hızlı ekonomik büyüme, yeni kurulan siyasi ve toplumsal düzeni destekleyen bir araç olarak önemlidir; bu anlamda büyüme ideolojik bir etkiye sahiptir. Büyüme fetişinden arındırılmış bir kalkınma vizyonu da, teknik olmaktan öte politiktir ve bu doğrultuda küçülme kavramı politik bir proje olarak büyüme paradigmasının karşıtı olarak ele alınacaktır.

2.1. Küçülme Fikrinin Ortaya Çıkışına Tarihsel Bir Bakış

Yaşadığımız gezegendeki değişiklikler bir süredir daha yakından, açıkça ve tedirgin bir biçimde gözlemlenmektedir. Bilim insanlarının uzun zamandır uyardığı meseleler artık belirgin biçimde ideolojik ya da felsefi tartışmaların içerisinde anlamını kaybetmeyecek, ikincil ya da araç olmayacak kadar keskin sayısal verilerle önümüzde durmaktadır. Ekonomik antropolog Jason Hickel (2021) çocukluğunda Esvatini'de gözlemlediği böcek popülasyonundaki çeşitliliği, yakın zamanda araştırma yapmak için döndüğünde göremediğini ve bu dramatik düşüşün bilimsel verilerle desteklendiğini anlatarak, içinde bulunduğumuz durumun, insanlığın devamını da sağlayan birbirine bağlı sistemlerin çöküşüne geçtiğini söylemekte ve 1900'li yılların ikinci yarısından itibaren geniş toprakların endüstriyel kar mekanizmasının işlemesine uygun olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda küçülmenin iddiası, gezegen sınırlarının aşılmaması için kaynak kullanımının ve enerji tüketiminin düşürülmesinin ve toplumun bu doğrultuda yeniden organizasyonunun gerekli olduğu yönündedir.

Parrique (2019: 165) ekonomik büyümenin doğal bir fenomen olmanın ötesinde toplumsal bir tercih olduğunu, tam da bu nedenle başka bir tercih yapmanın da mümkün olduğunu

ifade ettiği çalışmasında küçülmenin büyüme ideolojisini yıkabilecek güçte bir ütopya olduğunu iddia etmektedir. Aries (2005: 3) küçülmenin ortaya çıkışını dört temel krizin birlikte oluşmasına dayandırmakta; bu krizleri çevresel, sosyal, siyasal ve politik olarak sınıflandırmaktadır.

Büyüme ideolojisine doğrudan bir saldırı olarak ifade edilen ve yeniden bölüşümü odağına alan küçülme hareketi, ilk olarak 1970'lerin Avrupası'nın politik ekoloji tartışmalarında yer bulmaya başlamıştır (Kallis, 2015). Küçülme teriminin Fransızca karşılığı olan *decroissance* sözcüğünün, ilk kez, kapitalizmin varlığını sürdürdüğü müddetçe yeryüzünün dengesinin sağlanmasının mümkün olup olmadığı sorgulayan ve bu dengeye erişimin koşulunun meta üretiminin küçülmesi olduğunu söyleyen Andre Gorz tarafından, 1972 yılında dillendirildiği literatürde genel bir kabul görmektedir (D'Alisa vd., 2019). Gorz, Paris'te bir derginin düzenlediği tartışmada, yakın zamanda Roma Kulübü'nün çalışmalarının bir çıktısı olarak yayımlanan "Büyümenin Sınırları"² adlı rapor bağlamında Nicholas Georgescu-Roegen'in (1971) çalışmasını değerlendirirken "decroissance" kelimesini kullanmıştır. Ancak Sutter'a göre (2017) Gorz ifadesi günümüzdeki anlamıyla değil; daha sonraki çalışmalarında da ele alacağı biçimde, Marksist bir bakış açısıyla materyal üretiminin azaltılmasına dair kullanmıştır. Kelimenin kullanımının bağlamı, konferansta ele alınan tartışmanın dayanağı ve ekonomik büyümeye eleştiri olan iki çalışma çerçevesinden değerlendirildiğinde küçülmenin günümüzde ifade ettiğine yakın ilk kullanımı kabul edilebilir (Parrique, 2019).

Bu çalışmalardan biri Georgescu-Roegen'in 1971 yılında yayımladığı "Entropi Kanunu ve Ekonomik Süreç"tir. Ekolojik iktisadın ilk isimlerinden olan Georgescu-Roegen, bu çalışmasında, "biyoiktisat" teriminin temellerini atmış ve termodinamik yasalarıyla bir iddia geliştirmiştir. Termodinamiğin ikinci yasası sistemdeki sürekli artmakta olan düzensizliğin ölçütü entropi ile tariflenmiştir. Georgescu-Roegen bu yasaya dayanarak, ekonomik büyümeyi esas alan ana akım ekonomik yaklaşımın entropiyi hızlandırdığını söylemektedir, çünkü iktisadi faaliyetlerde kullanılan ve doğal kaynaklardan elde edilen enerji entropi yasası gereği nitelik olarak değişime uğramakta ve geri kazanılamaz hale gelmektedir. Dolayısıyla kaynakları sınırlı ve yenilenemeyecek ölçüde azalmış bir gezegende de bu döngünün devam edemeyeceğini ve sınırsız büyümenin olamayacağını ifade etmektedir (Georgescu-Roegen, 1971).

Bir diğer çalışma ise Roma Kulübü'nün "Büyümenin Sınırları" adlı raporudur. Roma Kulübü 1968 yılında, küresel ölçekte ekolojik, ekonomik, siyasal ve toplumsal perspektifler sunma amacıyla bilim insanları, akademisyenler, sanayiciler ve sivil toplum gönüllülerinden oluşan bir grup olarak kurulmuştur. Roma Kulübü'nün yayınladığı ilk rapor olan "Büyümenin

Sınırları"nın teorik çerçevesinin oluşmasında Georgescu-Roegen'in çalışmalarından etkileşimler olduğu; Georgescu-Roegen'in sonrasında Roma Kulübü'nün içinde yer aldığı ve eleştirel tavrıyla Roma Kulübü'nün büyümeye ilişkin ajandasının değişiminin de gözlemlenmesinde önemli bir aktör olduğu bilinmektedir. Raporda, MIT³'den araştırmacılarla birlikte bilgisayar destekli bir modelleme kullanarak ekonomik büyümenin küresel ölçekte etkileri, beş değişkenin birbiriyle olan ilişkileri çerçevesinde incelenmiştir. Sanayileşme, nüfus artışı, gıda, yenilenebilir olmayan kaynakların tüketimi ve çevre kirliliği temaları altında yapılan bu çalışmada ekonomik büyümenin uzun vadede sürdürülebilir olmadığı ve "küresel bir denge durumu"na (*state of global qualibrium*) ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (Meadows vd., 1972). "Büyümenin Sınırları", nüfus artışıdaki ve üretimdeki büyümenin ortaklığının sonsuzluğa işaret ettiğini, bunun sınırları olan bir gezegende sürdürülebilir olmadığını söylemektedir.

Roma Kulübü'nün "Büyümenin Sınırları" raporu ve Nicholas Georgescu-Roegen'in "Entropi Kanunu ve Ekonomik Süreç" isimli çalışması muhtemel ki büyümeye ilişkin ortaya atılan ilk eleştiriler değildir, ancak günümüzde ele alındığı biçimiyle küçülme hareketini tetikleyici temel araştırmalar olduğu söylenebilir. Roma Kulübü değişen küresel politik hareketler, iç dinamikleri ve aktörleri doğrultusunda büyümeye ilişkin yaklaşımlarını değiştirmiş, toplumsal verileri değerlendirmeye yönelik tavrı da silikleşmiştir. Bu doğrultuda küçülme hareketinin akademideki zemininin, Avrupa'nın dışına çıktığı ve küresel bir ölçek kazandığı özellikle 2000 sonrasındaki bağlamı da göz önünde bulundurulduğunda, daha çok Georgescu-Roegen üzerinden kurulabileceğini söylemek mümkündür.

Küçülme hareketinin "Büyümenin Sınırları"nın tartışıldığı bir zeminde görünür olmaya başlaması, kuşkusuz aradaki etkileşimi ortaya koymaktadır. Nüfus artışının hem belirleyici verilerden biri olarak ele alındığını hem de sonucunda sunduğu senaryoda önemli bir rol aldığını gördüğümüz "Büyümenin Sınırları"nın ardından gelen fikirlere uzantılı bir biçimde gelişen, genişleyen ve yerleşen küçülme, zaman zaman bu sebeple örtülü bir Maltusyan⁴ ekolü olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ancak, burada, küçülmenin ve "Büyümenin Sınırları"nın önceliklerinin, yaklaşımlarının ve dayanaklarının ayrıldığı vurgulamak gerekmektedir. Küçülme savunucularının bu ayrılıklara dair argümanları şu şekildedir:

"Birincisi, 'Büyümenin Sınırları' büyük ölçüde ekolojik limitleri öncelerken küçülme tartışmaları demokrasiyi, adaleti ve kalkınmayı içine alan bir ilgiyi ifade etmektedir. İkincisi, limitleri kavrayışları farklıdır. 'Büyümenin Sınırları'nın argümanları limitlerin doğallığına dayanmakta; toplumun uyum sağlaması gereken, aksi takdirde çöküş yaşayacağı dışsal ve doğal bir kıt-

² Bkz. <https://www.clubofrome.org/publication/the-limits-to-growth/>

³ Massachusetts Institute of Technology.

⁴ Thomas Robert Malthus tarafından, yoksulluğun kapitalizmin sömürsünden değil, hızlı nüfus artışından kaynaklandığı savunulan öğretisi.

lığı tariflemektedir. Post-Marksist politik ekoloji temelli küçülme literatürü ise sınırların toplumsal inşasına odaklanmaktadır. Küçülme perspektifinde sınırlar, post-kapitalist dünya arayışında mücadele mevzileridir” (Demaria vd., 2019: 434).

1980’li yılların yükselen neoliberal politik eksenini büyüme paradigmasını yeniden üretirken, küçülme tartışmaları perde arkasında devam etmiştir. 1990’lı yıllarda küçülme kavramı, doğduğu topraklarda, Fransa’da, yeniden canlanmaya başlamış; 2000’li yıllara gelindiğinde egemen olan “sürdürülebilir kalkınma” kavramına bir eleştiri olarak yükselişe geçmiştir.

Küçülme tartışmalarının canlanmasının temel nedeni neoliberal hegemonyanın birçok alanda olduğu gibi ekoloji perspektifinden bakıldığında da yıkıcılığını artırarak devam ettirmesi ve “sürdürülebilir kalkınma”nın neoliberal politikaların içinden beslenen bir çözüm önerisi olarak yetersiz kalmasıdır. Birleşmiş Milletler’in, OECD ülkelerinin ve Avrupa Komisyonu’nun ortak bir amacı olarak uyum sağlamayı hedefleyen “sürdürülebilir kalkınma”nın aksine küçülme, radikal bir değişim amacıyla ortaya çıkmıştır (Demaria vd., 2013) 2002 yılında Georgescu-Roegen’i anmak üzere özel bir sayıyla çıkan *Silence* dergisindeki “sürdürülebilir küçülme” başlığıyla 1970’lerin tartışmaları geri çağırılmıştır. Küçülme, ekolojik sürdürülebilirliği bir gereklilik olarak özümlediğinden, bu çalışmada ve esasında 2000’lerin ortalarından itibaren literatürde büyük ölçüde “sürdürülebilir” ön adını almadan kullanılmıştır.

Serge Latouche başta olmak üzere 2000’li yılların başından itibaren birçok araştırmacı, sürdürülebilir kalkınma kavramını sorgulamaya başlamış, kavramın yetersizliği ve kapitalizmin argümanlarını yeniden üreten bir araca dönüştüğü eleştirileriyle birlikte, küçülmeyi alternatif olarak sunduğu makale ve kitaplarıyla konuyu akademinin ve kamuoyunun gündemine taşıyarak Avrupa’da görünürlüğünü artırmıştır. Bu durum küçülme hareketine ekonomik, politik ve ekolojik itirazların yanı sıra aktivist bir ilgi odağı olarak toplumsal anlamlar da kazandırmıştır. Küreselleşme karşıtı aktivistlerin de sahiplendiği küçülme kavramı, araştırmacıların bireysel eylemleri ve kolektif çabalarıyla uluslararası bir konferans dizisinin ana teması haline gelmiştir.⁵ 2000’lerin ilk yıllarında çeşitli konferanslar, enstitüler, yayınlar, kampanyalar, kooperatifler, dergiler ve inisiyatiflerin gündemine yerleşmesiyle birlikte yayılmaya başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte küçülme hareketi ekonomik büyümenin, iklim değişikliğinin, kapitalizmin Gramsciyen eleştirilerinin, sivil itaatsizliğin ve tüm bunların birbiri ile ilişkisinin tartışıldığı bir alana dönüşmüş, 2008’de, Paris’te gerçekleşen konferansın ardından küçülme düşüncesi bir aktivist hareket olmanın ötesine geçerek akademik alanda birçok disiplinde kendini göstermeye, yer edinmeye başlamıştır (Xue, 2021). Ekonomik büyümenin devamı ile iklim değişikliğinin önüne geçilemeyeceği öngörülerini, kaynak kullanımı ve büyümeyi ayıran

sınırların belirsiz hale gelmesi, gelişmiş ekonomilerdeki büyüme ve refah oranı arasındaki korelasyonun muğlaklaşması, büyüme ile artan sosyal ve psikolojik maliyetlerin artışı küçülme kavramının dayanaklarını artırmıştır (Kallis, 2015).

Fikri örgütlenmesi Batı Avrupa’da gerçekleşen “küçülme”nin İngilizce karşılığı olarak “degrowth” ilk kez 2008 yılında Paris’te düzenlenen konferansta kullanılmış, akademik çevrelerde disiplinlerarası ilişki kurma kapasitesi ve fikrin kendisine içkin küresel adalet anlayışı ile Latin Amerika’nın birçok ülkesini ilgilendiren çalışmalar aracılığıyla etki alanını genişletmiştir.

Literatüre “degrowth” olarak girmesiyle birlikte, “missile word”⁶ biçimiyle büyüme karşıtı bir slogan olarak aktivizm ve toplumsal hareketler zeminine yayılmış; birbirinden farklı ancak geleceğe sosyo-ekolojik ve küresel adalet perspektiflerinden bakan birçok toplumsal hareket ile diyalog içerisine girmiş ve fakat bir toplumsal hareket olmanın ötesine taşınmıştır (Burkhart vd., 2020; Demaria vd., 2013).

2.2. Küçülmeyi Anlamak

Bu bölümde küçülme fikrinin köklerine, kaynaklarına ve değerlerine değinilecek olup, politik bir proje olarak vizyonu aktarılacaktır. Küçülme, hali hazırda gelişen, hareket halinde, çeşitli çalışma alanlarına temas eden ve merkezine ekonomik büyüme eleştirisini alarak yeni bir toplumsal düzen tahayyül eden bir “şemsiye terim”dir (Demaria vd., 2013). Küçülme sadece “daha az”ı değil, “farklı”yı da işaret etmekte; aynıını daha küçük ölçekte yapmayı değil, toplumsal metabolizmanın çıktılarını azaltırken yapısını ve işleyişini değiştirerek yeni işlevlere hizmet eden bir form kazandırmayı hedefleyen bir yaklaşımdır: “Amaç bir fili inceltmek değil, onu bir salyangoza çevirmektir” (D’Alisa vd., 2019: 22).

Küçülme, ana akım ekonomi biliminin büyüme pratiğine yeni bir anlayış öneren; yoksulluğu ve eşitsizliği ortadan kaldırmadığı ve sorunlara cevap vermediği savıyla mevcut ekonomik büyüme ve kalkınma fetişine karşı gelen ve bunu yalnızca ekonomik yaşantıyı değiştirerek değil; ekolojiyi, demokrasiyi ve sosyal adaleti gözeterek değiştirmeyi hedefleyen politik bir proje olarak tanımlanabilir (Akbulut vd., 2019; Demaria vd., 2013). Bu sebeple küçülme, mevcudun salt eleştirisi değil, aynı zamanda var olanın yeniden dağıtımını hedefleyen yeni bir öneridir. Bu öneri mutlak bir küçülme olmamakla beraber, ekonominin meşru çıktısının büyüme olmasını ve toplumsal kabulde daha fazlasının değil, daha iyinin kabul edilebilirliğini sorgulamaktadır. Daha iddialı bir diğer ifadeyle ise “tahakküm ve kaynak sömürüsüne dayalı bir ekonomiden, canlılar dünyasıyla karşılıklılık esasına dayanan bir ekonomi”ye geçişin yollarını ortaya koymaktadır (Hickel, 2021: 24).

Küçülme temel olarak toplumsal ve ekonomik yeni bir organizasyon biçimini tarif etmekte; bunu yaparken de insan ve doğa

⁵ Uluslararası Küçülme Konferansı ilk olarak Paris’te 2008 yılında düzenlenmiştir.

⁶ Türkçeye “misilleme sözcüğü” olarak çevrilebilir.

ilişkinin yeniden düşünmek gerektiğini söylemektedir. Hickel (2021) doğayı insandan ayrı, fiziksel süreçlerle tarif edilen bir nesne olarak görmeyi kapitalist büyüme için önemli olduğunu; “doğanın sınırları” üzerinden kurulan bir önceki yüzyılın çevreci dilinin doğayı insandan azade, kuşatan ve kaynak sağlayan olarak görmeye zemin sağladığını ve dolayısıyla bağlantılı olma yaklaşımıyla insanın başka varlıklarla olan ilişkisini karşılıklı olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Küçülmenin fikri altyapısı ve düşünce hatları tek bir kaynağa dayanmayan, oldukça zengin ve birbiri ile temas eden eğilimlerden oluşmaktadır. Parrique’in (2019) Fransızca orijinal metinden İngilizceye çevirerek aktarımıyla Fabrice Flipo 2007 yılında yayımlanan çalışmasında küçülmenin kaynaklarına ilişkin bir listeleme yapmış; 2017 yılında yayımlanan bir diğer çalışmasında ise ifadelerini kuvvetlendirerek küçülmeyi birbirini besleyen beş koldan oluşan bir kavşak noktası gibi tariflemiştir:

- Ekonomik büyümenin tehdit ettiği ekoloji.
- Küçülme’nin en sonunda yüzleşeceğimiz bir yer olarak tasviri sebebiyle biyoiktisatın düşünce gereği.
- Büyüme odaklı kalkınmanın refah getirdiği kabulüne karşı kültürelci kaynak ve post-kalkınma tartışmaları.
- Ekonomik büyümenin teknokrasiyi beslerken zayıflattığı demokrasi.
- Materyalist ve tüketici bir yaşam biçimine karşı refahı önceleme ve hayatın anlamı üzerine yeniden düşünmek.

Demaria vd. (2013), küçülme fikrinin ortaya çıkışında etkili olan bu beşli kaynak sınıflandırmasına “adalet” başlığını da eklemiş ve post-kalkınma tartışmalarını anti-faydacılık perspektifiyle genişletmiştir.

Ekolojinin küçülme fikrinin dayanaklarından biri olmasının temelinde ekosistemlerin insanlık ya da sanayi üretimi için kullanışlı bir çevresel kaynak olmanın ötesinde, kendi değerlerinin olduğuna vurgu yapma ve bunun idrakine varma yaklaşımı yatmaktadır. İnsanın doğadan ayrı ve onu tahakküm altına alabileceğine dayalı yerleşik anlayışın yerine doğa ile insan ilişkisinin yeniden düşünülmesi gerektiğini savunmakta ve mevcut kaynak sağlayan ve kullanan ilişkisinin devamlılığının kapitalist büyüme için gerekli olduğunun altını çizmektedir. Biyoiktisat, Georgescu-Rogen’in ekolojik iktisatçılara da öncül olan fizik ve biyoloji bilimlerinin iktisat ile etkileşimini irdelemesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, motivasyonu üretim ve tüketimin sınırsız büyümesine dayanan bir ekonomik faaliyetin, madde ve enerji kaynaklarının sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, temel doğa kanunlarıyla çeliştiğini ortaya koymaktadır (Demaria vd., 2019). Kültürelci kaynak, antropoloji bilimine dayanan düşünsel çiz-

gisiyle Serge Latouche’un kalkınma eleştirileri yürütmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda ana akım büyüme kalkınma anlayışının, bu iktisadi aklın, insanlığın tahayyülünde yarattığı tahribata dikkat çekmekte ve hayata dair en temel meselelerin dahi iktisadileşmesine karşı “tahayyülü sömürge-likten kurtarmanın” (Latouche, 2005) yollarını aramaktadır. Küçülme fikri, bu kültürelci kaynağı, insan ve doğa ilişkisine dair yeniden düşünmenin ve bireysel çıkarların yerine toplumsal bağları yerleştirmenin gerekliliğini söylerken faydacılık karşıtı bir pozisyon da almaktadır. Öte yandan, 1980’ler itibarıyla kalkınma kavramının eleştirel bir biçimde ele alınmasına paralel olarak temsil ettiği değerler ve anlam sebebiyle post-kalkınma tartışmalarının içerisinde yer almaktadır. Demokrasi, küçülme için yeniden siyasallaşma hedefi nedeniyle bir kaynaktır. Ekolojik olumsuz sonuçları teknik problem olarak sınırlandırarak siyasetin dışına çıkaran, siyasetin tekroknatikleşmesine neden olan bir pozisyonu değil; uzmanlığı topluma kaydırarak bilim ve teknolojinin siyasallaşmasını önermektedir (D’Alisa vd., 2019). Daha fazla tüketerek, daha fazlasını talep ederek değil; daha basit ve sade bir anlayışla hayatın anlamını aramak; toplumsal refahın maddi varlık ve birikimle tariflenmesini önüne geçmek de küçülme fikrini oluşturan bir diğer kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel Güney ve Kuzey arasındaki adaletsizlik olmak üzere; cinsiyet, sınıf ve ırk temelli eşitsizliklerin ekonomik büyüme ile birlikte belirli bir zümrenin zenginleşmesinin devamlılığını sağlaması nedeniyle adalet, temel bir kaynak olarak küçülme fikrini beslemektedir.

Sermaye birikimini değil kamusal hizmetleri merkeze alan, bir anlamda post-kapitalist bir ekonomi modelini işaret eden küçülme savunucuları demokratik bir dönüşüm süreci önermektedir (Schmelzer vd., 2023). Büyümeye ihtiyaç duymayan bir ekonomi tahayyül eden küçülmecilerin hareket merkezleri ve küçülmeyi tanımlama şekilleri birbirinden farklı olsa da, küçülmenin birbiriyle ilişkili üç ana eksen ve gayesi olduğunu söylemek mümkündür:

- Biyofiziksel küçülme: Toplum tarafından kullanılan enerji ve materyal düzeyinin azaltılması, toplumsal metabolizmanın atık ve ısı olarak dışarıya verdiği tüketimde ölçeği küçültmek.
- Büyüme ideolojisinin eleştirisi: Verili ve kabul edilmiş ekonomi anlayışını yeniden düşünmek üzere kamusal hizmetlerin ve toplumsal adaletin öncelendiği, gelirin ve refahın yeniden dağıtımının değişen toplumsal metabolizma koşullarında ve bununla birlikte farklı dinamiklere sahip coğrafyalarda yeni adaletsizlikler yaratmayacak şekilde düşünüldüğü, ve büyümeden bağımsız bir refah ekonomisi fikri.
- Kurumların ve tüm altyapısının dayanışmacı ve katılımcı bir toplum üzerine yeniden düzenlendiği bir “transition”⁷ organizasyonu.

⁷ Küçülme literatüründen büyümeden küçülmeye geçiş/dönüşümü tarif etmek üzere kullanılmaktadır.

Parrique (2019) küçülmenin üç boyutlu bir anlamı olduğunu ifade ediyor: küçülmeyi “azalma” olarak nitelendiren çevreci tanım (1), küçülmenin “özgürleşme” olarak görüldüğü devrimci tanım (2) ve küçülmenin bir “hedef noktası” olarak tariflendiği ütopyik tanım (3). Birinci ve ikinci tanımları bir süreci ifade ederken, üçüncü tanım ise varış noktasını tarif etmektedir. Dolayısıyla küçülme, birinci tanım “azaltma” ve/veya ikinci tanım “özgürleşme” yoluyla “hedef noktası”na ulaştırılan birbiri ile ilişkili bazı değerlere sahip olmak durumundadır. Bu değerlerden başlıcaları özerklik, verimlilik, dayanışmacı/alternatif ekonomi, müşterekler, şenliklilik,⁸ sadelik ve bakımdır. Küçülme yaklaşımı bu değerler üzerinden toplumsal ilişkilerin yeniden kurulması gerektiğine ve bu gerekliliğin yollarına işaret etmektedir. Gezegende varolanları tekil olarak düşünmekten vazgeçmeyi ve ilişkili bütünler olarak ele almayı öncelemektedir. Bu sebeple önem atfettiği tüm değerler de birçok disiplinin içeriği ile kesişen özellikler taşımaktadır. Kentlerin ve planlamanın büyüme kavramı ile birbirini besleyen tarihsel, ekonomik ve mekansal ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda küçülmenin kent ve mekan perspektifinden nasıl bir çalışma alanı oluşturduğunu irdelemek anlamlı, yenilikçi ve ilham verici olacaktır.

3. Küçülme Literatüründe Kenti, Mekanı ve Planlamayı Ele Alma Biçimleri

Kentler, neoliberal politikaların uygulandığı bir sahne olarak tüketiminin ve ekonomik büyümenin öznesi haline gelmiştir. Bu sebeple küçülme fikrinin, alternatif ekonomik düzene ve toplumsal metabolizmanın dönüşümüne ilişkin arzusunun mekana ve kente doğrudan temas etmek durumunda olduğu yalın bir gerçeklik olarak ortadadır. Buna karşın, 2000’li yılların ikinci yarısında ivme kazanan küçülme tartışmaları, yerel ve mahalle ölçeğinde ilişki biçimlerine yönelik bir perspektif geliştirmekle birlikte, kentsel ölçeğin önemini atlamıştır (Xue, 2021). Planlamanın ve kentsel mekanizmanın toplumsal yapıyı şekillendirmedeki rolü ve fiziki mekan organizasyonu ile kaynakların kullanımını, enerji üretimini ve tüketimini kurgulama kabiliyeti düşünüldüğünde; içselleştirilmiş düzeni değiştirme gayesi olan bir politik hareket kaçınılmaz olarak kente, mekana ve kentleşmeye dair bir tahayyüle ve daha da ötesinde bir politika setine sahip olmalıdır. 2010’lu yılların ikinci yarısından itibaren plancıların ve her disiplinden kent araştırmacılarının küçülme tartışmalarına dahil ile mekan, kent ve küçülme ilişkisine yönelik fikri tartışmaların anlamlı bir zemin kazandığını söylemek mümkündür. 2018 yılının Ağustos ayında Malmö’de düzenlenen 6. Uluslararası Küçülme Konferansı’nda “Küçülme ve Kentsel Mekanın Üretimi” başlıklı bir oturum düzenlenmiş ve küçülme perspektifiyle kenti ve mekanı düşünmenin yolları ve önemi akademik alanda görünür hale gelmiştir.

Kentlerin 1980’lerle birlikte turistik, kültürel ve ekonomik merkez olma kaygısıyla yarışa girmeleri ve bizatihi kendilerinin bir meta haline gelmesi bir büyüme kültürünün de getirmişti ve rekabetçi pozisyonları ile kentler büyümenin sembolü haline gelmiştir. Bu sebeple, hakim kentleşme modelleri ve büyüme arasındaki bu ilişki, küçülme savunucularının ekonomik ve politik pozisyonları açısından küçülme ve kent araştırmalarını derinlemesine ele almayı ve araştırmayı gerektirmektedir. Aksi takdirde, kentte ve mekanda yaşananları sadece bir sonuç ürünü olarak görme biçimi mekanı sadece bir aktivizm aracı olarak değerlendirme ve girişimlerin lokal ölçekte sınırlı kalmasına sebep olma riski taşımaktadır. Alternatif bir model öneren bir politik tahayyülün kentin ve mekanın dönüştürücü etkisini göz önünde bulundurarak politika üretmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda bu bölümde, küçülme literatürünün kenti ve mekanı hangi veçhelerden ele aldığı irdelenecektir.

Küçülme literatüründe kent ve mekanın hangi temalar üzerinden ele alındığını ortaya koyabilmek adına sistematik bir literatür araştırması gerçekleştirilmiştir. Bibliyometrik bir analizle Web of Science üzerinden gelişmiş arama yapılarak kent ve mekanın küçülme fikri içerisinde ele alındığı konu başlıkları ortaya konmuştur. Literatürdeki görünür artış 2010’lu yılların ikinci yarısına tekabül etmektedir. 2018 yılında, 6. Uluslararası Küçülme Konferansında yapılan “Küçülme ve Kentsel Mekanın Üretimi” başlıklı bir oturumun ilgili akademik üretimdeki kırılmalardan biri olduğu düşünülecek 2018 sonrası dökümanlara odaklanılmıştır.

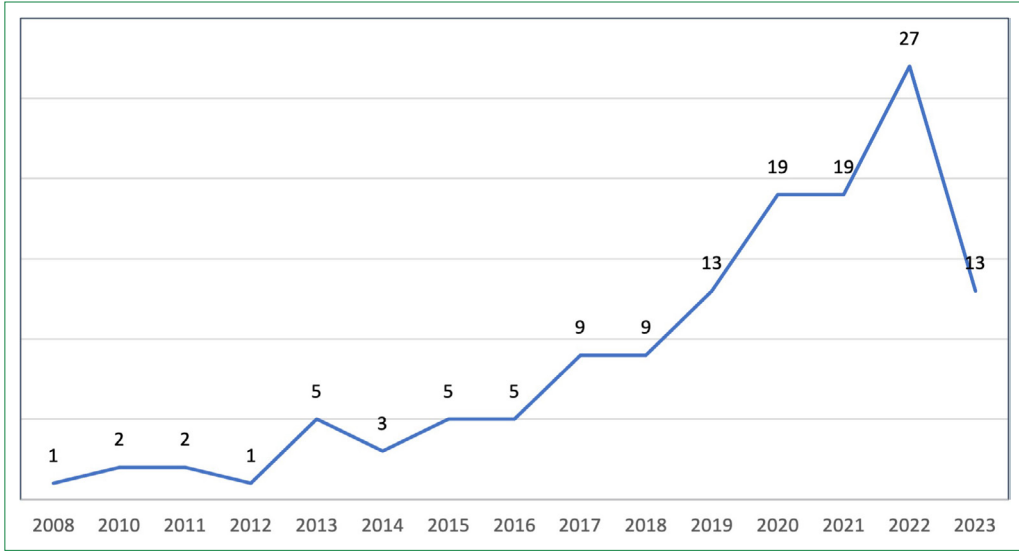
Bu kapsamda Web of Science üzerinde özetleri, başlıkları ve anahtar kelimeleri tarayan “Tema” başlığı altında “kent”, “kentler”, “kentsel” ve “küçülme” kelimeleri kombinasyonlar oluşturularak aranmıştır. Bu doğrultuda “Tema” başlığı altında, yani dökümanın özeti, başlığı ya da anahtar kelimelerinden herhangi biri içerisinde “kent ve küçülme” ya da “kentler ve küçülme” ya da “kentsel ve küçülme” kelime ikililerinden biri bulunan dökümanlar bir formülle listelenmiştir.⁹ Bu koşulları sağlayan 133 adet döküman bulunmuştur. Bu dökümanların yıllara göre dağılımı Şekil 1’de yer almaktadır.¹⁰

2018 yılında gerçekleşen 6. Uluslararası Küçülme Konferansında yapılan “Küçülme ve Kentsel Mekanın Üretimi” başlıklı bir oturum da düşünüldüğünde referans noktasını 2018 olarak almak, literatürdeki görünür artış sebebiyle de mümkündür. Böylelikle ele alınacak döküman sayısı 100’e inmiştir. Döküman tipleri arasında “makale” (95 adet) ve “derleme makale” (3 adet) seçenekleri çalışma kapsamına alınmış ve iki (2) döküman elenmiştir. Kalan 98 makale ve derleme arasından dili İngilizce olmayan makaleler (10 adet) ve çalışma çerçevesi 88 makale irdelenecek şekilde kurgulanmıştır.

⁸ Ivan Illich’in “Şenlikli Toplum”una referansla, araçları üretim ve verimlilik odaklı değil, insan yaratıcılığına ve keyif almaya dayanan bir organizasyonla kullanan bir topluluğu tanımlar.

⁹ (TS=(urban) or TS=(city) or TS=(cities)) and TS=(degrowth)

¹⁰ Bu sınıflandırma 30 Kasım 2023 tarihine kadar olan dökümanları kapsamaktadır.

Şekil 1. Yıllara göre makale sayıları.

Bağlamı olan sınırlandırıcılarla belirlenen 88 makalenin özetleri ve sonuçları okunmuş, çalışma konusu ve anahtar kelimeler ile ilgileri çerçevesinde ikinci aşamaya geçilmiştir. İlk aşama sonrası 41 adet makale çeşitli sebeplerle ikinci aşamanın dışında bırakılmıştır. İkinci aşama doğrudan çalışma sorusuna cevap verecek nitelikte içeriğe sahip olan makalelerle sürdürülmüştür. 41 adet makalenin dışarıda bırakılması, değindiği ve çalışma sorusuna doğrudan yanıt vermeyen 10 farklı temaya ya da gerekçeyle dayanmaktadır.

İkinci aşamanın dışarıda bırakılan makalelerden 7'si turizm çalışmalarında son yıllarda görünür olan ve bazı turistik kırsal ve kentsel merkezlerde yeni tartışmaların doğmasına neden olan aşırı turizm kavramına, toplum odaklı turizm, buna bağlı olarak turizmin küçülmesi önerilerine ve turizmofobi konusuna ilişkindir (Blanco-Romero vd., 2019; Ghaderi vd., 2022; Majdak ve de Almeida, 2022; Perkumienė ve Pranskūnienė, 2019; Ramos ve Mundet, 2021; Saville, 2022; Yeap ve Liow, 2023). Küçülme tartışmasına doğrudan girmeden sürdürülebilirlik yaklaşımı üzerinden enerji kullanımını azaltmayı, kentsel sistemleri, kent yönetimini ve şehirciliği ele alan 6 adet makale odaklanılan perspektif nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır (Campbell ve Zellner, t.y.; Eisenhauer, 2023; Grossmann vd., 2022; Olsson, 2018; Przywojska ve Podgórnjak-Krzykacz, 2020; Singh vd., 2023). Çalışmanın devamına dahil edilmeyen 5 makale geçiş kenti (transition town), daralan kent (shrinking city) ve eko-köy gibi küçülme fikri için bir araç olarak görülebilecek ancak küçülme perspektifiyle değil kendi bağlamları ve saha araştırmaları içerisinde değerlendirilen kavramlar üzerine inşa edilmiştir (Béal vd., 2019; Liu, 2022; Nakanishi vd., 2020; Poland vd., 2019; Saadi vd., 2022). Petrokimya endüstrisinin iklim krizi üzerindeki etkisini fotoğraf sanatı ile aktaran; inşaat sektörü ve enerji tüketimi ilişkisini iklim krizi çerçevesinde

kentsel ölçeğe doğrudan referans vermeden ele alan ve doğa dostu tasarım ve kentsel gelişimi irdelerken küçülme fikrine temas etmeyen 3 makale de çalışmanın ana odağının dışında kalmıştır (Hanusik, 2022; Al Shawa, 2022; Anastasopoulos vd., 2023). Küçülme fikrine çalışma saatleri ve karbon emisyonu üzerinden atıf yapan, karbon emisyonunu düşürecek istihdam olanakları yaratarak küçülme fikrini önceleyen ve karbon emisyonu ölçümlerinden yola çıkarak küçülme fikrini tarihsel eşitsizlikleri vurgulayarak eleştiren bir diğer 3 makaleye de yer verilmemiştir (Y. Chen ve Işıkara, 2022; Diesendorf, 2020; Fremstad vd., 2019). Etnografik, büyüme sonrası tahayyül ya da ütopya çalışmaları kapsamında değerlendirilecek 3 araştırma da kent ve küçülme ilişkisini irdelemeyi hedefleyen bu çalışmanın kurduğu çatının altına doğrudan yerleşmediği için değerlendirilmemiştir (Daniel, 2022; Stöckelová vd., 2023; Zent ve Zent, 2022). Küçülme fikri bağlamından evrensel temel gelirin¹¹ sürdürülebilir ekolojik bir zemin için gerekliliğine işaret eden ve küçülme referansı vermeden temel geliri odağına alan (Ollinaho ve Arponen, 2020; Mulvale, 2019); yeşil büyüme kavramı üzerine kurgulanan (Chen vd., 2020; Sun vd., 2020); küçülme kelimesini mekansal düzlemde herhangi bir şeyin küçülmesi olarak ele alan (Agostinho vd., 2021; Rajković, 2023); lokal/alternatif gıda ağlarını ve küçülme ile ilişkisini tartışan (Tzekou ve Gritzas, 2023; Rooney ve Vallianatos, 2021); kitap bölümü olması sebebiyle çalışmada sınırlandırıcı olan makale formatı özelliğini karşılamayan 2'şer olmak üzere 10 araştırma dökümanı da kendine yer bulamamıştır. Bununla birlikte Akıllı Kent Viyana Çerçeve Strateji üzerinden çalışma yaşamının kalitesinin artırılmasına ilişkin küçülme stratejileriyle temas edilmesini savunan (Brandl ve Zielinska, 2020), potansiyel rantlar ve potansiyel hayatlar çatışması üzerinden büyümenin limitlerini sorgulayan ve küçülme gerekliliğine referans veren (Clark ve Pissin, 2023), Arap Yarımadası'ndaki altyapı yatırımlarının

¹¹ UBI: Universal Basic Income.

Tablo 1. Çalışmanın ikinci adımı kapsamına alınan makalelerin listesi

1. (Lehtinen, 2018)	24. (McPhearson ve diğerleri, 2021)
2. (Lloveras, Quinn ve Parker, 2018)	25. (Martínez Alonso, 2022)
3. (Xue, 2018)	26. Mete, 2022
4. (Alarcón Ferrari ve Chartier, 2018)	27. Bisht, 2022
5. (March, 2018)	28. Ruiz-Alejos ve Prats, 2022
6. (Korsunsky, 2019)	29. Næss, 2021
7. (Næss, Saglie ve Richardson, 2020)	30. Espin, 2022
8. (Milano, Novelli ve Cheer, 2019)	31. Cattaneo ve diğerleri, 2022
9. (Blázquez-Salom, Blanco-Romero, Vera-Rebollo ve Ivars-Baidal, 2019)	32. Cassina ve Dudareva, 2022
10. (Navarro-Jurado ve diğerleri, 2019)	33. Yunis ve Peralta, 2022
11. (Mocca, 2020)	34. Lacol, 2022
12. (Gürsoy, t.y.)	35. Fitzpatrick, Parrique ve Cosme, 2022
13. (İbrahim ve Sarkis, 2020a)	36. Schmid, 2022
14. (Dai ve Shan, 2020)	37. Savini, 2023
15. (Alexander ve Gleeson, 2020)	38. Khmara ve Kronenberg, 2023a
16. (Aiken, Schulz ve Schmid, 2020)	39. Schindler, Kanai ve Diaz Bay, 2023
17. (Krähmer, 2021)	40. De Castro Mazarro, George Kaliaden, Wende ve Egermann, 2023
18. (Knuth, Stehlin ve Millington, 2020)	41. Otchere-Darko, 2023
19. (Xue, 2022)	42. Anantharaman, Sahakian ve Saloma, 2023
20. (Savini, 2021)	43. Koblowski, 2023
21. (Cucca ve Friesenecker, 2022)	44. Khmara ve Kronenberg, 2023b
22. (Nicoson, 2021)	45. Kaika, Varvarousis, Demaria ve March, 2023
23. (Chertkovskaya ve Paulsson, 2022)	46. Calisto Friant, Reid, Boesler, Vermeulen ve Salomone, 2023
	47. Brokow-Loga ve Krüger, 2023)

batı merkezli ekonomik büyüme odağından çıkıp sürdürülebilir kolektif pratikler haline gelebileceğini irdeleyen (Karimi ve Bukhamseen, 2022) ve kosmolojik kavramı üzerinden teknolojinin yeniden kavramsallaştırılmasına ilişkin (Kostakis vd., 2023) toplam 4 adet araştırma da çalışmanın bir sonraki adımının dışında bırakılmıştır.

Geriye kalan 47 makale özetleri ve sonuçları incelendiğinde “kent”, “kentler”, “kentsel” ve “küçülme” anahtar kelimeleriyle kent ve küçülme ilişkisini doğrudan ele alan içeriktedir. Bu makaleler Tablo 1’de sıralanmıştır.

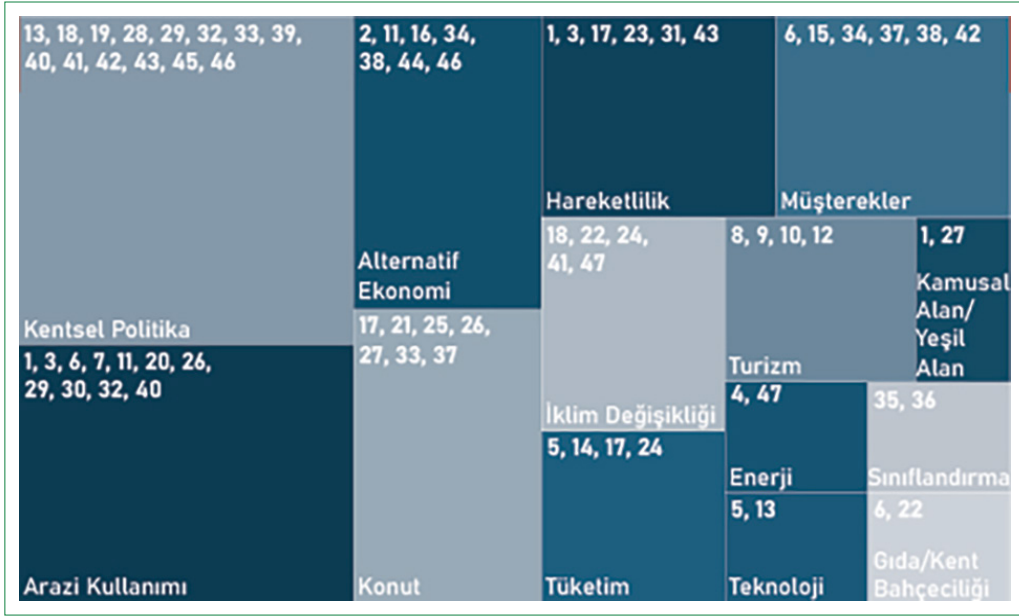
Çalışmanın ikinci aşamasında kent ve küçülme ilişkisine doğrudan referans verdiği görülen ve yukarıdaki tabloda gösterilen 47 makale tümüyle okunmuş ve kurulan bu ilişki biçimleri planlama disiplini perspektifi ile değerlendirilerek temalara ayrılmıştır. Makale içerikleri Tablo 2’de yer alan 14 temayı işaret etmektedir.

Bu temalara ilişkin kısaca yaklaşımları şu şekilde aktarmak mümkündür: Kopenhag ve Joensuu örnekleri incelenerek arazi kullanım kararlarında ekonomik verimliliğin, üretimin ve rekabetin değil, kullanım değerinin toplumsal adaleti sağlayacak biçimde öncelenmesi gerektiğini vurgulayan çalışmalarda

Tablo 2. Makalelerin disiplin çerçevesinde temas ettiği temaların listesi

Alternatif ekonomi	Temalar	Müşterekler
Arazi kullanımı	İklim değişikliği	Teknoloji
Enerji	Kamusal alan/yeşil alan	Tüketim
Gıda/kent bahçeciliği	Kentsel politika	Turizm
Hareketlilik	Konut	Sınıflandırma

olduğu gibi (Lehtinen, 2018; Xue, 2018); arazi kullanımının kategorizasyon aracı olmanın ötesinde kentsel mekanlar arasındaki dengeli, düzeni ve ilişkiyi işaret eden bir yol gösterici olması gerektiği ve çok merkezliliği vurgulanmaktadır (Savini, 2021). Küçülmenin arazi kullanımına ilişkin temel eleştirileri yaratılan metalaşmaya, finansal beklentilerle yaratılan konut alanlarına ve arazilerin aşırı tüketim öznesi haline gelmesine ilişkindir. İlişkili bir biçimde, küçülme yaklaşımı, ekonominin kent mekanında yeniden organizasyonunu sağlamak amacıyla donut ekonomisi ve döngüsel ekonomi gibi alternatif ekonomi modellerini tartışarak üretmeye ve bölüşmeye dair yeni

Şekil 2. Makalelerin, Tablo 1'de yer alan makale numaralarıyla temas ettiği temaların ağırlıklarının gösterimi.

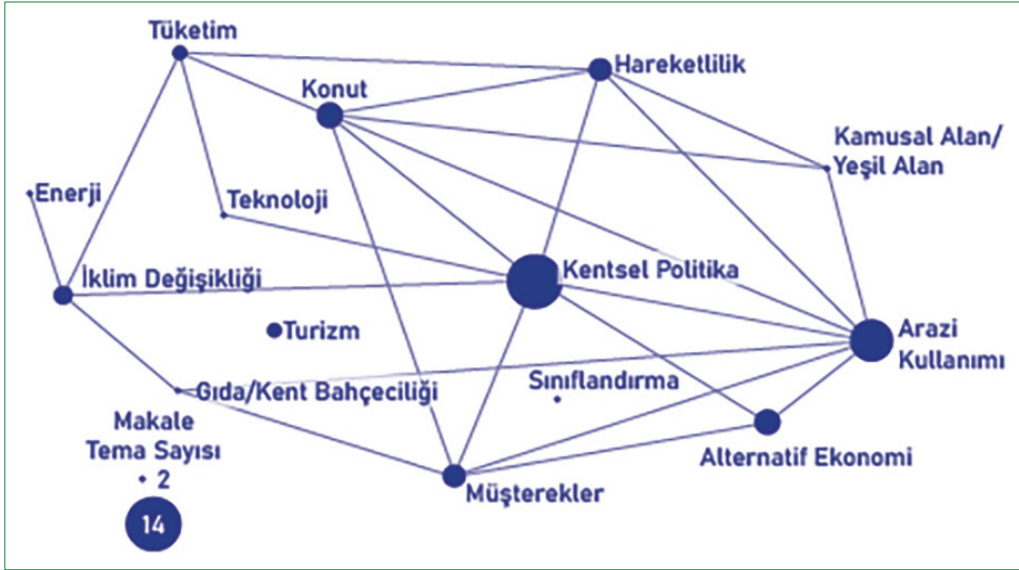
bir tahayyülü enerji kooperatifler, kent bahçeciliği, ileridönüşümü sağlayan dayanışma pazarları gibi müştereklerle yer topluluklar üzerinden düşünmektedir (Aiken vd., 2020; Calisto Friant vd., 2023; Khmara ve Kronenberg, 2023b). Küçülmenin konut politikalarını ele alış biçimi sosyo-mekansal eşitsizlikleri temel alan ortak barınma alanları, kooperatifleşme gibi yaklaşımlar yoluyla. Oslo, Barcelona ve Viyena'dan örneklerle olduğu gibi paydaşların organizasyonu ve iyi yönetimiyle kar odaklı olmayan, yaşanabilir, otonom ve paylaşımlı konut üretiminin arayışı ön plana çıkmaktadır (Cucca ve Friesenecker, 2022; Martínez Alonso, 2022; Mete, 2022; Savini, 2023). Ulaşım ve kentsel hareketlilik ise biyofiziksel küçülme, toplumsal adalet ve kültürel ekoloji gibi küçülmeye ilişkin kavramlarla ele alınarak, toplu taşımayı öneren ama onun ötesinde aktif yolculukları ve hibrit sistemleri yerleştirerek ücret politikasının da çeşitlendiği bir ulaşım politikası oluşturma hedefiyle ele alınmaktadır (Cattaneo vd., 2022; Chertkovskaya ve Paulsson, 2022; Kębłowski, 2023). Müştereklerin permakültür, bostan aktiviteleri ve yerel gıda ağları, kentsel toplumsal hareketlerin küçülmeye geçiş stratejilerindeki kritik rolleri ve kamusal alanların oluşmasında yurttaşın gündelik pratiklerinden kolektif bir tasarıma ulaşma yöntemi yine küçülme fikrinin mekana referans veren yaklaşımlarındandır (Alexander ve Gleeson, 2020; Anantharaman vd., 2023; Korsunsky, 2019). İklim değişikliği ise küçülme fikrinin ortaya çıkmasında temel kaygı olan ekolojik gelişmelerden aldığı altyapı ile kent ve mekan ilişkisini bizzat etkisinin yansımaları ve küçülme gerekliliği üzerinden kentsel yoğunluk, ölçek ve paydaşlar aracılığıyla işlemektedir (Knuth vd., 2020; Otchere-Darko, 2023). Tüketim odaklı çalışmalarda ise kent ve mekan bağlamı büyük ölçüde sürdürülebilirlik kavramının yetersizliğine referansla kurulmuş; akıllı kentleri ileriye taşı-

yacak teknolojik yeniliklerle materyal azaltmanın yollarının aranmasına vurgu yapılmıştır (Dai ve Shan, 2020; Krähmer, 2021; March, 2018). Turizm teması ise özellikle turizm kenti olarak tanımlanabilecek kentlerin mekansal organizasyonu ve kullanımını doğrudan etkileyen bir faktör olarak küçülme fikri ile ele alınması sebebiyle değerlendirilmiştir. Kamusal alan/yeşil alan, enerji, gıda/kent bahçeciliği ve teknoloji temalarına birincil işaret eden çalışmalarda kent ve mekan doğrultusunda varılan noktalar iklim değişikliği, müşterekler ve tüketim gibi temalarda işaret edilen çözümlerle kesişmektedir.

Küçülme fikri, tıpkı planlama disiplini gibi ilişkiselliği yüksek ve interdisipliner bir yaklaşımı gerektirmektedir. Makalelerde de bunun doğal yansımalarını görmek mümkündür. Makale içerikleri doğrultusunda tanımlanan 14 tema, toplamda 74 kez işaret edilmiştir. Tablo 1'de yer alan çalışmaların işaret ettiği temalara göre sınıflandırması Şekil 2'de yer almaktadır.

Makalelerin kenti ve mekanı ele alınışındaki bağlam göz önünde bulundurulduğunda 14 makalenin kentsel politika temasına, 11 makalenin arazi kullanımı temasına, 7'şer makalenin alternatif ekonomi ve konut temalarına, 6'şar makalenin hareketlilik ve müşterekler temalarına, 5 makalenin iklim değişikliği temasına, 4'er makalenin turizm ve tüketim temalarına, 2'şer makalenin ise enerji, gıda/kent bahçeciliği, kamusal alan/yeşil alan, teknoloji ve sınıflandırma temalarına temas ettiğini söylemek mümkündür.

Dolayısıyla bazı makalelerin birden fazla temaya referans verdiğini belirtmek gerekmektedir. Belirlenen temalar tek başına bir çalışma alanı işaret ediyor olsa da makalelerin birden fazla temaya temas ediyor olması küçülme yaklaşımının mekan ile kurduğu ilişki biçimlerinin birbiriyle geçişkenliklerini de ortaya

Şekil 3. Temaların temas eden makale sayılarına göre ağırlıkları ve birbiriyle ilişkisi.

koymaktadır. Bu ilişkiyi gösteren grafik Şekil 3'te yer almaktadır. Yaşayan bir organizma olarak kentin de iç içe geçen, birbirini besleyen ve destekleyen ilişkilerden örülü olduğu düşünüldüğünde ortaya çıkan bu tablo çalışma konusu olan küçülme için kentin ve planlamanın anahtar rolünü pekiştirmektedir.

Kentsel Politika teması makaleler arasında en çok referans alan ve en fazla sayıda temayı kesen tema olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte arazi kullanımı, alternatif ekonomi, konut, müşterekler ve hareketlilik ardından gelen temalar olarak görülmektedir. Esasında bütüncül bir bakışla planlama disiplini içerisinde yer alan tüm bu çalışma alanları birbiriyle ilişki içerisinde. Mekansal ve toplumsal açıdan tüm bu alt başlıklar kente dair çalışmalarda birbirinden beslendiği gibi birbirini de yeniden üretmektedir.

4. Kentsel Politika Odaklı Küçülme Çalışmalarındaki Açmazlar ve Potansiyeller

Kentsel politika kentlileri, kent yaşamını ve kent yönetimini doğrudan etkileyen kararları, düzenlemeleri ve stratejileri içeren ihtiyaç gözetici, yönlendirici ve biçimlendirici bir uygulama aracıdır. Adil, yaşanabilir ve doğa dostu bir kent hedefiyle gerekli altyapı ve üstyapı faaliyetlerine, sosyal politikalara, mekansal müdahalelere ve ekonominin iyileştirilmesine odaklanan bir düşünsel ve uygulamacı bir bütün, kentsel politikaya karşılık gelmektedir. Kentsel politikaların kentin sınırlarına, sorunlarına, eksikliklerine ya da potansiyellerine karşılık kalıcı alternatifler ve çözümler üretmesi, bu çözüm sürecinde yöntemleri tariflemesi ve bunu kentin tüm paydaşlarıyla eşgüdümle yürütmesi ideal olanıdır.

Kenti bir vechesiyle ele almak, kente dair bir sorunu ya da potansiyeli konuşmak, kenti yeni fikirler doğrultusunda yeniden düşünmek ya da kent için bir uygulamayı değerlendirmek esasında kentsel siyasetin ve kentsel politikanın bir konusu haline kendiliğinden gelmektedir. Bu yönüyle ele aldığımızda bir önceki bölümde mekan ve küçülme ilişkisine doğrudan referans verdiği sonucuna vardığımız 47 makale de kentlilere, kent yaşamına ve kent yönetimine dolaylı ya da dolaysız etki eden konuları içermektedir. Ancak bu bölümde yapılacak tartışmanın temelini oluşturan ve "kentsel politika" temasıyla ele alınacak olan 14 çalışma, diğer temalarla sınıflandırılanlardan farklı olarak- spesifik bir alt konu, vaka ya da mekan üzerinden kente dair politika üretmenin ötesinde, planlamayı siyaseten yeniden düşünmeye iten ve bütüncül bir tartışmaya olanak tanıyan makalelerden oluşmaktadır.¹²

Genellikle çalışmaların çoğu küçülmeyi doğrudan ve tek bir kararla geçilecek bir konsept olarak görmemektedir. Hatta bazı çalışmalarda "subordinate"¹³ küçülme olarak önerildiğini ve bunun da bazı coğrafyaların küresel ekonomideki ikincil rollerinden dolayı düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır (Schindler vd., 2023). Küçülme çalışmalarında "transition" olarak tarif edilen de esasında bu geçiş ya da dönüşüm sürecine karşılık gelmektedir. Bunun bir sebebi küçülme savunucularının küçülmeyi akışkan, etkileşimli ve kendiliğinden gerçekleşmesi gereken bir olgu olarak tarif etmesidir. Diğer sebebi ise muhaverelere dayalı yapısının organizasyonel bir bütünlük kazanmamış olmasıdır. Buna bağlı olarak kentsel politikalar ve küçülme tartışmalarının coğrafyanın ve toplumsal yapının kendine özgü dinamikleri

¹² Bkz. Calisto Friant vd., 2023. Bu makalelerden biri döngüsel ekonomi politikaları bağlamında Amsterdam, Glasgow ve Kopenhag araştırması üzerinedir. Makale tartışmasının ana eksenini küçülme ile değerler manzumesinde ayrıştırdığından dolayı doğrudan referans edilmemiştir.

¹³ Ast, bir önceki ya da ikincil olarak çevrilebilir.

ve uluslararası politik ekonomiyle çevrenleme ve ilişkilene biçimi doğrultusunda gerçekleşmesi gerektiğini kabul etmek ve politik angajmanları olan planlama disiplini cephesinden bakıldığında bir yol haritasına gereksiniminin olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında izlenen yöntem sonrası elde edilen nitel verilerin analizi göstermiştir ki, mekan ve küçülme ilişkisini kentsel politikalar açısından İmkanlar, İttifaklar: Kurumlar ve Müstereklar, İhtilaflar: Ölçek ve Kentleşme, Yöntem: Siyaset ve Planlama Paradigması olmak üzere 4 kategoride incelemek mümkündür. Bu kategorizasyon, küçülme ve planlama arasında kurulacak ortaklığın potansiyellerini ve açmazlarını sistemli bir biçimde gösteren ve çıkarılacak yol haritası için aşamaları ortaya koyan bir reçete olarak düşünülmelidir.

4.1. İmkanlar

Teknolojiyi nasıl kullandığımız ekolojik gerçekler karşısında oldukça önem taşımaktadır. Büyüme odaklı bir sistemde teknoloji sermayenin doğanın daha geniş bir alanını üretim sahasına almak ve aynı sürede daha fazla çalışmak/ürün elde etmek için kullanılmaktadır (Hickel, 2021). Meta üretiminin azalmadığı, enerji talebinin artarak devam ettiği bir sistem içinde yenilenebilir enerji üretimi ve yeşil bina gibi girişimler yeterli olmamaktadır. Ekolojik ve toplumsal zararları işaret eden, hem Türkiye’de hem de dünyada, çok sayıda yerel halk hareketi yaşanmaktadır. Fosil enerjiye göre makul olmakla beraber bu girişimler çoğu zaman sermayenin karını maksimize etmesine yönelik işletilmekte; bu uygulamaların ekolojik ve toplumsal adalet açısından kime hizmet ettiği tartışılmaktadır. Benzer bir konu akıllı kent sistemleri için de geçerlidir. Kentsel politikaların bu nedenle adil dağılımı sağlayıcı bir biçimde küçülme değerlerini gözetmesi bir potansiyele karşılık gelmektedir.

Konstanz ve Berlin örnekleri incelenerek yapılan çalışma, iklim değişikliğine bağlamında enerji politikalarının Federal Devlet ve Kanunlar çerçevesinde zorunluluk içeren bir düzenleme olmayışından kaynaklı yasal çerçevenin ve finansmanın engele dönüştüğü; kentlerin ve yerel güçlerin bu sebeple birbirini teşvik eden bir dayanışma içine girmeleri gerektiğini söylüyor (Brokow-Loga ve Krüger, 2023). Teknolojik yeniliklerin politika yapımcılarının, yerel düzeyde dayanışmanın ve müsterekların eliyle yeniden değerlendirilmesi ve küçülme yaklaşımı ile arasındaki ihtilaflı ilişkinin birbirini destekleyerek işlevsel hale gelmesi mümkündür.

Kent yönetiminde yapısal değişiklikleri sağlamak için küçük ölçekli topluluk inisiyatifleri gibi geleneksel olmayan paydaşların katılımının önemini vurgulayan bir çalışma yerel bir firmanın çimento ve alçı kullanmadan birbirine kiltilenen ve yerel tedarikçilerden sağladığı malzemelerle yapılan tuğlalarla gerçekleştirdiği projesinin karbon ayakzini düşürmenin ve enerji tasarrufu sağlamanın yanı sıra sosyo-ekonomik bir

değişim ve sürdürülebilir bir yapıyı çevreye sağladığı katkıyı aktarmaktadır (İbrahim ve Sarkis, 2020). Yine aynı çalışma, kentsel yoğunluğun çok yüksek olduğu İmbaba kentinin hidroponik yöntemle ekim yapma projesi örneği üzerinden kent bahçeciliği, kentsel su temini, barınma gibi küçük ölçekli girişimlerin teknolojiyi kullanarak küçülmeye katkı sağlayabileceğini belirtmekte ve politika yapımcıların küçülmeyi yol haritalarına eklemenin ve müsterek bir yapılanmanın önemi vurgulanmaktadır (İbrahim ve Sarkis, 2020).

4.2. İttifaklar: Kurumlar ve Müstereklar

Küçülme savunucularının bir kısmı “planlama”ya kavramsal olarak mesafeli yaklaşmakta, kurumsal bir organizasyon olan planlamayı özerklik gibi küçülme değerleri ile ihtilaf içerisinde yorumlamaktadır (Xue, 2021). Oysa ki yerel düzeyde kent yönetimi eliyle yapılacak planlama düzenlemeleri arzu edilen değişimi gerçekleştirmek için uygun bir ortam sunmaktadır. Örneğin Koblowski (2023) ücretsiz toplu taşıma politikasının Talin (Estonya), Aubagne (Fransa) ve Çengdu (Çin) kentlerinde büyüme odaklı planlama karşıtı bir kentsel politikayı besleyerek küçülme fikrine alan açtığını aktarmıştır.

Küçülme odaklı bir planlama pratiğini düşünmek mekanların fiziksel, tarihsel ve politik olarak yerleşik olması nedeniyle yeni yöntem arayışları gerektirmekle beraber çözümlere de bu yönüyle içkindir (Cassina ve Dudareva, 2022). Zira büyüme odaklı kentsel planlamanın verili metodunun aksine küçülme ile planlama ilişkisi zamanla edinilecek deneyimlere ve alışkanlıklara dayanmaktadır. Aşağıdan yukarı bir dönüşümü örgütlemek ideal olan olmakla birlikte, tabandan gelen hareketlerin inisiyatif olarak çıkar gruplarının arasına girişimci olarak sızması da bir mücadele biçimi olarak görülmektedir (Cassina ve Dudareva, 2022). Gündelik pratiklere odaklanmak, politika oluştururken küçük adımlarla başlayıp büyütürken ilerlemek ve işlevselliği önceleyerek toplumsal karşılaşmalara imkan tanıyan kamusal mekanlar yaratmak (Anantharaman vd., 2023) izlenmesi gereken yollar olarak karşımıza çıkmaktadır. Metro Manila (Filipinler) ve Cennai (Hindistan) gibi sömürgecilikten izler taşıyan, kapitalizmle uyum içerisinde ve büyüme odaklı iki kentte beş farklı parkta yapılan nitel araştırma sonuçları (Anantharaman vd., 2023) keyif almak, boş zaman değerlendirmek ya da enformal işler için kullanmak parklarda müstereklar yaratırken; sınıf dışlayıcı elitist biçimlerin ve tüketimin hakim olduğu parklarda müsterek dışlayıcı pratikler gözlemlenmiştir.

İmkanları kullanmanın ve potansiyele çevirmenin yolu kurulacak ilişkilerden geçmektedir. Uluslararası organizasyonlar, hükümet, planlamanın yasal kurumları, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, yerel yönetimler ve aşağıdan yukarı bir değişimi mümkün kılmak adına kentsel müstereklar küçülmenin izleyeceği patikalarda farklı ölçeklere temas eden duraklar olmak durumundadır (Kaika vd., 2023). Ancak bura-

daki handikap, küçülmenin kent bahçeciliği, kooperatifler ve eko-topluluklar gibi küçük ölçekli girişimlere atfettiği önem ve odaklanma ile planlamanın bütüncül yapısını ve ölçekler arası ilişkisini gözden kaçırıyor olmasıdır.

4.3. İhtilaflar: Ölçek ve Kentleşme

Küçük ölçekli girişimlerin pozitif etkisinin artırılmasında ulaşım altyapısı ve diğer kentsel fonksiyonlara erişim gibi daha geniş ölçekli mekansal karakteristik özellikler kritik bir role sahiptir (Xue, 2021). Dolayısıyla küçülmenin kentsel politikalarda işlevsel hale gelmesi için bina, mahalle ve kent olarak üç farklı ölçekte potansiyellerini ele alan çalışmalar (De Castro vd., 2023) gibi, ölçeklerin kendi dinamikleri ve kentsel kararlarda birbirini kaçınılmaz biçimde etkileyen bağıllıkları üzerine düşünmek gerekmektedir. Çünkü toplumsal ve ekonomik ilişkiler mekansal organizasyonlarla cisimleşir ve planlamanın ölçekler arası koordinasyonu kolaylaştırıcı etkiye sahiptir. Örneğin yerel düzeyde dayanışmacı ekonomiye ilişkin bir girişimin ihtiyaç duyacağı ve bölgeler arası iletişimi sağlayacağı araçlar yine kentsel altyapı fonksiyonları ile sağlanacaktır.

Benzer şekilde özerklik ve yerelleşme gibi küçülme değerleri üzerinden önerilen eko-köylerin küçülmenin değerlerine karşıt bir şekilde pratikte sınıfsal bir ayrışmaya neden olan yalıtılmış alanlar olarak hayata geçmektedir (Xue, 2021). Tarımsal faaliyetlerle iç içe geçmiş ekolojik kültürün sürdürülebilirliğini ve ekolojik dengenin devamlılığını belirli bir sınıftan faaliyet sınırları içerisinde sağlamak mümkün olmamaktadır. Bu noktada planlama kurumunun, hatta eko-köylerin yaratım aşamaları düşünüldüğünde mimarların, tasarımcıların ve ilgili tüm meslek insanlarının, hem teknik hem de sosyolojik önermeler yapması gereklidir.

Küçülmenin planlama ile ilişkisinin en hasarlı olduğu fakat iyileştirilmesi ve yeniden düşünülmesi gereken kısmı kentleşme paradigmasına karşı aldığı pozisyona dayanmaktadır. Küçülmenin, kentsel alan içerisinde dönüştürücü potansiyeli bulmak ve kentsel planlamanın gücünü kullanmak yerine kırsalda ve banliyölerde çözüm araması ve kentleşme karşıtlığı pozisyonu bir problemdir ve yapıcı çevreyi yok saymak demektir. Dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentsel alanlarda yaşadığı gerçeği karşısında Xue bunu "idealizmin tuzağına düşmek" olarak yorumlamaktadır (2021: 406). Nüfusu kırsal alanlara ya da kentsel alan dışındaki çeperele yönlendirmek doğal alanlar üzerinde aşınma yaratacak ve yeni yapılaşmaların önünü açacaktır.

Bu noktada planlama kurumu, merkezden yerele, küçülme eylemi doğrultusunda ulaşım biçimlerinde ekolojik öncelikleri önermek, karbon ayak izini azaltıcı donanımları teşvik etmek ve yapılaşma türlerinde enerji üreten ve atığı azaltan alternatifleri koşullandırmayı düşünmelidir. Öte yandan paylaşımlı konut modelleri ve kooperatifleşme

de kentsel politikalarda küçülmeye geçişte taşıyıcı bir rol üstlenebilir. Amsterdam Belediyesi'nden belirli koşullar ve kolaylaştırıcılarla alınan kamu ihalesi ile %40'ı sosyal konut olmak üzere paylaşımlı ve uygun fiyatlı konut üreten "de Nieuwe Meent" (Savini, 2023) adlı küçülme değerleriyle bir araya gelinen bir konut kooperatifi bu girişimlere örnek olarak gösterilebilir. Bu aynı zamanda yerel yönetimin vizyonu, yetkisini kullanım biçimi ve müştereklerle kurduğu ilişki açısından da önemli bir yaklaşım örneğidir.

Tartışmanın kentleşmenin reddi üzerinden yürütülmesi somut olmayan önerilere sebep olmaktadır. Kent nüfusunun kentler arasındaki dağılımı üzerine çalışmak daha pratik ve gerçek çözümler sunacaktır. Bu bağlamda planlamanın bütünsellik ilkesi ve ölçekler arası geçirgenliği ile küçülme fikrinin küçük ölçek odaklı girişimciliğini bazı noktalarda buluşturmanın yollarını aramak gerekmektedir. Küreselleşme söylemine ve neoliberal politikalara hapsolmuş kent-bölge kavramını salt üretim odaklı değil toplumsal yapının değişimi ve ihtiyacı üzerine yeniden düşünmek bir yol olabilir. Bu yeniden düşünme süreci kent-bölge dışında kalan diğer kentlerin aracı haline geldiği bir kentsel organizasyona evrilebilir.

4.4. Yöntem: Siyaset ve Planlama Paradigması

Sürdürülebilir planlama pratiğinin ekonomik aşınmadan akıllı teknolojik çözümler ve mevcut toplumsal yapı ile gerçekleştirilecek kurumsal reformlarla ayrışmaya çalıştığını ancak bu ayrışmanın sadece meselenin bir parçası olabileceğini ve çevresel sürdürülebilirlik için üretim ve tüketimdeki büyümenin er ya da geç sona ereceğini söyleyen Næss (2021) kentsel politikaların kapitalist ekonomiye cephe alması gerektiğini ve planlamanın ontolojik zeminde yapısalılık ve yorumbilimcilik çemberinden sıyrılıp gerçekçiliğe dönmesi; ampirik zeminde ise eleştirel ve interdisipliner bir biçim kazanması gerektiğini belirtmektedir. Teori ve pratik arasında kurulacak köprü önemli olmakla birlikte yeni bir bilimsel metod geliştirmek, uygulamada proaktif olmak ve örgütsel iletişimi kullanmak gerekmektedir.

Bununla beraber çok ölçekli ilişki kurma kabiliyetinin kurumsal ve profesyonel süreçlerin yeniden politikleşme ile artacağı fikri de, küçülme savunucularının çözüm arama biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Otchere-Darko, 2023). Bu yaklaşım bütünü görebilen ve planlama disiplininin düzenleyici ve belirleyici rolünü hesap eden bir önem taşımaktadır. Politik pozisyonlama küçülme savunucularının imtina etmemesi gereken, kurumsal organizasyon kapasitesi sebebiyle planlama ile ilişkisini kurabileceği bir tavır olmak durumundadır. Parçalı, aşağıdan yukarı ve aktivist yöntemler besleyici olduğu gibi küçülme eylemlerini hayata geçirmenin yolu planlı olmaktan geçmektedir. Bu da, belirli temalar ve uygulama alanlarını önceleyerek etap etap,

gelişmelere göre yeniden düzenleyici stratejiler belirlemekle ve esas olarak belirli bir programa bağlı kalmakla mümkün olabilir. Örneğin bir yerel yönetimin kamusal alan ve yeşil alan uygulamalarına/kullanımlarına dair politikalarını bu çerçevede belirlemesi ve takvimlendirerek bütüncül bir paradigma hedeflemesi buna örnek olabilir.

Küçülme, kapitalist çıkarları koruyan bir mekansal ayrışmanın (üretim ve tüketim mekanları, iş merkezleri ve banliyöler vb.) altyapısını oluşturması sebebiyle ulaşım, kentsel hareketlilik ve ücretlendirme politikalarını -taşıt kullanımında bireyselleşmenin ekolojik zararlarının ötesinde- kentsel mekanda ve toplumsal ilişkilerde kapitalist bir yeniden üretim yaratan yerleşik politik-ekonomi perspektifinden değerlendirmelidir: Örneğin toplu taşımanın ücretsiz olması sınırsız ulaşım olanağı yaratması açısından küçülme ile çelişiyor görünse bile toplumsal ve mekansal adaleti sağlayan bir strateji olarak büyüme dışı planlama pratiklerini yaratmaya imkan tanımaktadır (Kębłowski, 2023).

Kentler kendi dinamikleri ve potansiyelleri çerçevesinde belirli müdahalelerle gedik açmaya ve örnek olmaya oldukça müsaattir. Üstelik küçülme savunucularının genel kanısının aksine; kendi ekonomisini, kültürünü ve dokusunu oluşturmuş büyük kentlerin potansiyeli, belirli bir alanda uzmanlaşmış ama diğer kentsel ihtiyaçlar için bağımlılık görüntüsü veren küçük ölçekli yerleşimlere nazaran bunu daha mümkün de kılabilir. Bu noktada büyük kentlerin küresel kapitalizme içkin pozisyonlarını unutmamakla birlikte kent yönetiminde yenilikçi bir siyasetin belirli zemini yaratmasının muhtemel olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. İsveç'in Södertälje kentinde farklı zamanlarda yapılmış planların belediye çalışanlarıyla mülakatlar yapılarak küçülme perspektifiyle değerlendirildiği saha çalışmasında, küçülme yaklaşımının mevcut planlama pratikleriyle ilişki kurmayı başaramadığı ve fakat bununla beraber planların bütününde bir vizyon eksikliği olduğu ve bunun bir fırsat olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir (Ruiz-Alejos ve Prats, 2022). Teori ve pratiğin buluşmasını sağlamak en çok planlama gibi doğrudan insan hayatına yön veren mesleklerin stratejilerinden biri olmak durumundadır.

Xue'nun (2021) çerçevesine istinaden; çevreyi koruma, ekonomik yeniden yapılanma ve adil bir yeniden dağıtım planlama disiplininin rasyoneli olarak mümkündür. Ancak öte yandan planlama pratiğinin, karar vericilerin ve plancıların büyüme planlama pratiğini terkeden bir uygulama zemini için tartışması da gerekmektedir. Bu ideolojik bir seçim olmakla beraber küçülme savunucularının bu konuşlanmadan geri durması kurumsal bir organizasyon olarak planlama ile ilişkilmesini ve yöntem belirlemesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, küçülmenin siyaset ile olan ilişkisinin yönünün teorik olarak tam anlamıyla tartışılması gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

5. Sonuç

Küçülme yaklaşımı her geçen gün artan çalışma derinliği ile küresel düzeyde bir değişimi arzulayan, büyümenin sınırlarına işaret eden ve potansiyeller taşıyan bir fikirler bütünüdür. Küçülme yeni bir toplumsal yapının oluşması ve paylaşımcı bir ekonomi modeli üzerinden kaynakların verimli kullanılması gerektiğini ifade ederken yerel dinamiklerin ve inisiyatiflerin kritik rolünü öncelemektedir. Aşağıdan yukarı bu değişim süreçleri gündelik hayata dokunan, toplumsal dönüşüme katkı sağlayabilecek olan ve devamlılığı da bu nedenle daha mümkün olan hareketleri içermektedir. Dolayısıyla sahip olduğu güçlü yönleri planlama pratikleri ile kentsel düzlemde de kullanılabilir.

Öte yandan mevcut kentsel dinamikler ve politikalar karşısında, küresel ağların dışında kalan, fakat aynı zamanda da örgütlü kurumsal yapıya temas eden stratejiler geliştirilmesi elzemdir. Bu da hali hazırda var olan bir kentsel deneyimde ya da planlama pratiğinde küçülmenin emarelerini aramanın ötesine geçmeyi gerektirmektedir. Kent, mekan ve toplum organizasyonunu sağlayan, düzenleyicileri, yasaları ve yönetmelikleri olan bir kurum olarak planlama ile ilişkilenecek küçülme yaklaşımının değişim hedefi için gereklidir. Bu nedenle yapıyı çevreyi, işleyen mekanizmayı ve verili metodları anti-kentleşme gibi rasyonel olmayan dar ölçeklerle reddetmeden aşmanın ya da delmenin yollarını bulmak gereklidir. Bu yolları ararken küçülme yaklaşımının özünü oluşturan değerlerden kopmamak, aparata dönüşerek içerilmemek ve soğurulma tehlikesine karşı müşterekleri doğru zeminlerde kullanmak gerekmektedir. Yine aynı zamanda eşitsiz mekansal ve toplumsal sonuçların çıkacağı öngörülerek coğrafi bağlam ve bölgesel dinamikler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Küçülmenin en temel problemi hedeflenenlerin nasıl ve hangi yollardan geçerek hayata geçirileceğine ilişkin yöntem eksikliği olarak gözükmektedir. Diğer yandan büyüme odaklı planlamanın kentlerde yarattığı tahribat ve mekansal eşitsizlikler düşünüldüğünde küçülme, plancıların da proaktif bir biçimde ele almaları gereken bir yaklaşım olarak değerlendirilmez. Örülmüş ve yerleşik bir mekanizmayı tersine işletmenin yolu plancıların toplumsal rollerini daha da önemli bir noktaya taşımaktadır.

Bu çalışma, küçülme ve planlama birlikteliğinin kurulabilmesi ihtimali üzerine bir tartışma başlatmayı hedefleyen bir bakışla gerçekleştirilmiştir. Planlama kurumu ve küçülme fikri arasında kurulacak ilişki zamanı, denemeyi, deneyim biriktirmeyi ve alışkanlık kazanmayı gerektirmektedir. Meslek insanlarının, akademinin ve politika yapımcıların küçülme savunucuları ile teorik düzeyde birlikteliklerinin uygulama araçlarına sirayet etmesi gerekmektedir. Nasıl ki planlama kuvvetli bir araç ise, ilgili meslek insanlarının belirli değerleri ve uygulamaları gündelik hayat pratiklerine işlemedeki kuvveti de ortadadır.

Kaynaklar

- Agostinho, F., Costa, M., Coscieme, L., Almeida, C. M. V. B. ve Giannetti, B. E. (2021). Assessing cities growth-degrowth pulsing by emergy and fractals: A methodological proposal. *Cities*, 113. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103162>
- Aiken, G. T., Schulz, C. ve Schmid, B. (2020). The community economies of esch-sur-alzette: Rereading the economy of Luxembourg. *Voluntary Sector Review*, 11(2), 211-229. <https://doi.org/10.1332/204080519X15709868759772>
- Akbulut, B., Demaria, F., Gerber, J. F. ve Martínez-Alier, J. (2019). Who promotes sustainability? Five theses on the relationships between the degrowth and the environmental justice movements. *Ecological Economics*, 165. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106418>
- Al Shawa, B. (2022). An equitable energy allowance for all: Pathways for a below 2 °C-compliant global buildings sector. *Energy Reports*, 8, 15377-15398. <https://doi.org/10.1016/j.egy.2022.11.091>
- Alarcón Ferrari, C. ve Chartier, C. (2018). Degrowth, energy democracy, technology and social-ecological relations: Discussing a localised energy system in Vaxjö Sweden. *Journal of Cleaner Production*, 197(2), 1754-1765. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.05.100>
- Alexander, S. ve Gleeson, B. (2020). *Urban Social Movements and the Degrowth Transition: Towards a Grassroots Theory of Change*. *Journal of Australian Political Economy*, 86, 355-78. https://www.ppesydney.net/content/uploads/2021/01/18_Alexander-and-Gleeson.pdf
- Altınok, E. (2012). Kentsel mekânın yeniden organizasyonunun ekonomi politiği ve mülkiyete müdahale: 2000 sonrası dönemde İstanbul TOKİ örneği (Doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Anantharaman, M., Sahakian, M. ve Saloma, C. (2023). Spatialising degrowth in Southern cities: Everyday park-making for (un)commoning. *Urban Studies*, 60(7), 1266-1284. <https://doi.org/10.1177/00420980221148386>
- Anastasopoulos, N., Iliaskou, P. ve Nestora, M. (2023). The MOVING GROUND Project: A Nature-Positive Case Study. *Urban Science*, 7(1):19. <https://doi.org/10.3390/urbansci7010019>
- Aries, P. (2005). *Manifeste pour une décroissance equitable*. Edition Golias.
- Arslan, G. E. (2013). Ekonomik büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 45-52, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Başkaya, F. (2005). *Kalkınma iktisadının yükselişi ve düşüşü* (Beşinci Baskı). Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı Yayınları.
- Béal, V., Fol, S., Miot, Y. ve Rousseau, M. (2017). Varieties of right-sizing strategies: comparing degrowth coalitions in French shrinking cities. *Urban Geography*, 40(2), 192-214. <https://doi.org/10.1080/02723638.2017.1332927>
- Bisht, A. (2022). Sand futures: Post-growth alternatives for mineral aggregate consumption and distribution in the global South. *Ecological Economics*, 191. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107233>
- Blanco-Romero, A., Blázquez-Salom, M., Morell, M. ve Fletcher, R. (2019). Not tourism-phobia but urban-philia: Understanding stakeholders' perceptions of urban touristification. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, (83). <https://doi.org/10.21138/bage.2834>
- Blázquez-Salom, M., Blanco-Romero, A., Vera-Rebollo, F. ve Ivars-Baidal, J. (2019). Territorial tourism planning in Spain: from boosterism to tourism degrowth? *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 1764-1785. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1675073>
- Brandl, J. ve Zielinska, I. (2020). Reviewing the smart city Vienna framework strategy's potential as an eco-social policy in the context of quality of work and socio-ecological transformation. *Sustainability (Switzerland)*, 12(3). <https://doi.org/10.3390/su12030859>
- Brokow-Loga, A. & Krüger, T. (2023). Potentials of Climate Emergency Declarations for degrowth transformations. The ambivalent stance of German municipalities in conflicts over a post-fossil future. *Raumforschung und Raumordnung*, 81(5), 523-537. <https://doi.org/10.14512/rur.1666>
- Burkhart, C., Schmelzer ve M. ve Treu, N. (2020). *Degrowth in movement(s): Exploring pathways for transformation*. John Hunt Publishing.
- Calisto Friant, M., Reid, K., Boesler, P., Vermeulen, W. J. V. ve Salomone, R. (2023). Sustainable circular cities? Analysing urban circular economy policies in Amsterdam, Glasgow, and Copenhagen. *Local Environment*, 28(10), 1331-1369. <https://doi.org/10.1080/13549839.2023.2206643>
- Campbell, S. D. ve Zellner, M. (2020). Wicked problems, foolish decisions: Promoting sustainability through urban governance in a Complex World Symposium: Governing wicked problems. *Vanderbilt Law Review*, 73, 1643. <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vlr/vol73/iss6/3>
- Cassina, E. ve Dudareva, L. (2022). The degrowth institute: Masterplanning for degrowth in shrinking post-industrial cities in Donbas. *ARQ (Santiago)*, 111, 98-107. <https://dx.doi.org/10.4067/S0717-69962022000200098>
- Cattaneo, C., Kallis, G., Demaria, F., Zografos, C., Sekulova, F., D'Alisa, G., ... Conde, M. (2022). A degrowth approach to urban mobility options: just, desirable and practical options. *Local Environment*, 27(4), 459-486. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2025769>
- Chen, G., Yang, Z. ve Chen, S. (2020). Measurement and convergence analysis of inclusive green growth in the yangtze river economic belt cities. *Sustainability*, 12(6). <https://doi.org/10.3390/su12062356>
- Chen, Y. ve Işıkara, G. (2022). Beyond the nation-state narrative: an empirical inquiry into the cross-country and cross-income-group carbon consumption patterns. *Environment and Development Economics*, 27(1), 67-85. <https://doi.org/10.1017/S1355770X21000036>
- Chertkovskaya, E. ve Paulsson, A. (2021). The end of the line: envisioning degrowth and ecosocial justice in the resistance to the trolleybus dismantlement in Moscow. *Local Environment*, 27(4), 440-458. <https://doi.org/10.1017/S1355770X21000036>
- Clark, E. ve Pissin, A. (2023). Potential rents vs. potential lives. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 55(6), 1485-1505. <https://doi.org/10.1177/0308518X20971308>
- Cucca, R. ve Friesenecker, M. (2022). Potential and limitations of innovative housing solutions in planning for degrowth: the case of Vienna. *Local Environment*, 27(4), 502-516. <https://doi.org/10.1080/13549839.2021.1872513>
- Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye kentleşmesinin toplumsal arkeolojisi*. Ayrıntı Yayınları.
- D'Alisa, G., Demaria, F. ve Kallis, G. (2019) *Küçülme: Yeni bir çağ için kavram dağarcığı* (Çev. B. Akbulut ve E. Turhan). Metis Yayınları. (Orijinal Eser Yayın Tarihi, 2015)
- Dai, T. ve Shan, S. (2020). Path analysis of Beijing's dematerialization development based on system dynamics. *Sustainability*, 12(3). <https://doi.org/10.3390/su12030829>
- Daniel, A. (2022). A simple post-growth life: The Green Camp Gallery Project as lived ecotopia in Urban South Africa. *Utopian Studies*, 33(2), 274-290. <https://muse.jhu.edu/article/863211>
- De Castro Mazarro, A., George Kaliaden, R., Wende, W. ve Egermann, M. (2023). Beyond urban ecomodernism: How can degrowth-aligned spatial practices enhance urban sustainability transformations. *Urban Studies*, 60(7), 1304-1315. <https://doi.org/10.1177/00420980221148107>
- Demaria, F., Kallis, G. ve Bakker, K. (2019). Geographies of degrowth: Now-topias, resurgences and the decolonization of imaginaries and places. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 2(3), 431-450. <https://doi.org/10.1177/2514848619869689>
- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F. ve Martínez-Alier, J. (2013). What is degrowth? from an activist slogan to a social movement. *Environmental Values*, 22(2), 191-215. <https://doi.org/10.3197/096327113X13581561725194>
- Diesendorf, M. (2020). COVID-19 and economic recovery in compliance with climate targets. *Global Sustainability*. <https://doi.org/10.1017/sus.2020.32>

- Eisenhauer, D. C. (2023). Governance by and of imagination: Outlining the uses of imagination within urban environmental governance. *Professional Geographer*, 75(2), 288-295. <https://doi.org/10.1080/00330124.2022.2062013>
- Ersoy, M. (2001). Sanayisizleşme süreci ve kentler. *Praksis* (2), 32-52.
- Espín, M. (2022). Autonomous re-naturalization of cities in a context of degrowth. *Journal of Political Ecology*, 29(1), 75-93. <https://doi.org/10.2458/jpe.4820>
- Fitzpatrick, N., Parrique, T. ve Cosme, I. (2022). Exploring degrowth policy proposals: A systematic mapping with thematic synthesis. *Journal of Cleaner Production*, 365 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.132764>
- Fremstad, A., Paul, M. ve Underwood, A. (2019). Work hours and CO2 emissions: Evidence from U.S. households. *Review of Political Economy*, 31(1), 42-59. <https://doi.org/10.1080/09538259.2019.1592950>
- Hickel, J. (2021). *Çoğu zarar azı karar: Dünyayı küçülme kurtaracak* (Çev. D. Keskin). Metis Yayınları. (Orijinal Eser Yayın Tarihi, 2021)
- Georgescu-Roegen, N. (1971). *The entropy law and the economic process* (Reprint 2014 ed.). Harvard University Press.
- Ghaderi, Z., Michael Hall, M. C. ve Ryan, C. (2022). Overtourism, residents and Iranian rural villages: Voices from a developing country. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 37. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100487>
- Grossmann, K., Connolly, J. J. T., Dereniowska, M., Mattioli, G., Nitschke, L., Thomas, N. ve Varo, A. (2022). From sustainable development to social-ecological justice: Addressing taboos and naturalizations in order to shift perspective. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 5(3), 1405-1427. <https://doi.org/10.1177/25148486211029427>
- Hanusik, V. (2022). Environmental alterations. *ARQ (Santiago)*, 111, 4-11. <https://dx.doi.org/10.4067/S0717-69962022000200004>
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 71(1), 3-17. <https://doi.org/10.1080/04353684.1989.11879583>
- Ibrahim, S. E. ve Sarkis, J. (2020). Technological innovations and degrowth opportunities from urban Egypt: Initiating the discourse. *Frontiers in Sustainable Cities*, 2. <https://doi.org/10.3389/frsc.2020.492866>
- Kaika, M., Varvarousis, A., Demaria, F. ve March, H. (2023). Urbanizing degrowth: Five steps towards a Radical Spatial Degrowth Agenda for planning in the face of climate emergency. *Urban Studies*, 60(7), 1191-1211. <https://doi.org/10.1177/00420980231162234>
- Kallis, G. (2015, 5 Kasım). The left should embrace degrowth. *New Internationalist*. <https://newint.org/features/web-exclusive/2015/11/05/left-degrowth>
- Kebulski, W. (2023). Degrowth is coming to town: What can it learn from critical perspectives on urban transport? *Urban Studies*, 60(7), 1249-1265. <https://doi.org/10.1177/00420980221149825>
- Khmara, Y. ve Kronenberg, J. (2023a). Urban degrowth economics: making cities better places for living, working, and playing. *Local Environment*, 28(3), 304-321. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2136638>
- Khmara, Y. ve Kronenberg, J. (2023b). On the road to urban degrowth economics? Learning from the experience of C40 cities, doughnut cities, Transition Towns, and shrinking cities. *Cities*, 136. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104259>
- Knuth, S., Stehlin, J. ve Millington, N. (2020). Rethinking climate futures through urban fabrics: (De)growth, densification, and the politics of scale. *Urban Geography*, 41(10), 1335-1343. <https://doi.org/10.1080/02723638.2020.1850024>
- Korsunsky, A. (2019). From vacant land to urban fallows: a permacultural approach to wasted land in cities and suburbs. *Journal of Political Ecology*, 26(1), 282-304. <https://doi.org/10.2458/v26i1.22949>
- Kostakis, V., Niaros, V. ve Giotitsas, C. (2023). Beyond global versus local: illuminating a cosmological framework for convivial technology development. *Sustainability Science*, 18, 2309-2322. <https://doi.org/10.1007/s11625-023-01378-1>
- Krähmer, K. (2021). Are green cities sustainable? A degrowth critique of sustainable urban development in Copenhagen. *European Planning Studies*, 29(7), 1272-1289. <https://doi.org/10.1080/09654313.2020.1841119>
- Lacol Cooperativa de arquitectos. (2022). Cooperative, collective, self-managed: Three projects in Barcelona, 2017-2019. *ARQ (Santiago)*, 111, 80-97. <https://dx.doi.org/10.4067/S0717-69962022000200080>
- Latouche, S. (2005) *Décoloniser l'imaginaire – la pensée créative contre l'économie de l'absurde*. Parangon.
- Lehtinen, A. A. (2018). Degrowth in city planning. *Fennia*, 196(1), 43-57. <https://doi.org/10.11143/fennia.65443>
- Liu, R. (2022). Long-term development perspectives in the slow crisis of shrinkage: Strategies of coping and exiting. *Sustainability*, 14(16). <https://doi.org/10.3390/su141610112>
- Lloveras, J., Quinn, L. ve Parker, C. (2018). Reclaiming sustainable space: A study of degrowth activists. *Marketing Theory*, 18(2), 188-202. <https://doi.org/10.1177/1470593117732458>
- Majdak, P. ve de Almeida, A. M. M. (2022). Pre-emptively managing overtourism by promoting rural tourism in low-density areas: Lessons from Madeira. *Sustainability*, 14(2). <https://doi.org/10.3390/su14020757>
- March, H. (2018). The smart city and other ICT-led techno-imaginaries: Any room for dialogue with degrowth? *Journal of Cleaner Production*, 197, 1694-1703. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.09.154>
- Martínez Alonso, L. (2022). Barcelona's housing policy under austerity urbanism: a contribution to the debate on degrowth and urban planning. *Local Environment*, 27(4), 487-501. <https://doi.org/10.1080/13549839.2021.1931075>
- Mayer, M. (2017). Whose city? From Ray Pahl's critique of the Keynesian city to the contestations around neoliberal urbanism. *Sociological Review*, 65(2), 168-183. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.12414>
- McPhearson, T., M. Raymond, C., Gulsrud, N., Albert, C., Coles, N., Fagerholm, N., ... Vierikko, K. (2021, 1 Aralık). Radical changes are needed for transformations to a good Anthropocene. *npi Urban Sustainability*, 1, 5. <https://doi.org/10.1038/s42949-021-00017-x>
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Rgen, J., William, R. ve Behrens III, W. (1972). *The limits to growth*. Universe Books. <https://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>
- Mete, S. (2022). Towards degrowth housing development? Lessons from a scenario-based gaming session in the Oslo region. *Local Environment*, 27(4), 517-536. <https://doi.org/10.1080/13549839.2021.1964456>
- Milano, C., Novelli, M. ve Cheer, J. M. (2019). Overtourism and degrowth: a social movements perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 1857-1875. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1650054>
- Mocca, E. (2020). The local dimension in the degrowth literature. A critical discussion. *Journal of Political Ideologies*, 25(1), 78-93. <https://doi.org/10.1080/13569317.2019.1696926>
- Mulvale, J. P. (2019). Social-ecological transformation and the necessity of universal basic income. *Social Alternatives*, 38(2), 39-46. <https://shorturl.at/LrY0d>
- Næss, P. (2021). Sustainable urban planning—what kinds of change do we need? *Journal of Critical Realism*, 20(5), 508-524. <https://doi.org/10.1080/014767430.2021.1992737>
- Næss, P., Saglie, I. L. ve Richardson, T. (2020). Urban sustainability: is densification sufficient? *European Planning Studies*, 28(1), 146-165. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1604633>
- Nakanishi, J., Sheppard, L. ve Hutton, J. (2020). Finding a new commons: Architecture's role in cultural sustainability for Japan's shrinking regions. *Dearq*, 2020(26), 88-99. <https://doi.org/10.18389/dearq26.2020.10>
- Navarro-Jurado, E., Romero-Padilla, Y., Romero-Martínez, J. M., Serrano-Muñoz, E., Habegger, S. ve Mora-Esteban, R. (2019). Growth machines and social movements in mature tourist destinations Costa del Sol-Málaga. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 1786-1803. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1677676>

- Nicoson, C. (2021). Towards climate resilient peace: an intersectional and degrowth approach. *Sustainability Science*, 16(4), 1147-1158. <https://doi.org/10.1007/s11625-021-00906-1>
- Ollinaho, O. I. ve Arponen, V. P. J. (2020). Incomegetting and environmental degradation. *Sustainability (Switzerland)*, 12(10). <https://doi.org/10.3390/su12104007>
- Olsson, E. G. A. (2018). Urban food systems as vehicles for sustainability transitions. *Bulletin of Geography*, 40(40), 133-144. <http://doi.org/10.2478/bog-2018-0019>
- Otchere-Darko, W. (2023). Scaling-up degrowth: Re-imagining institutional responses to climate change. *Urban Studies*, 60(7), 1316-1325. <https://doi.org/10.1177/00420980221146861>
- Öktem Ünsal, B. (2021). Türkiye'nin inşaat eksenli büyüme modeli ve şehir planları. *Ölçü Dergisi*, TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu. http://olcuistanbul.org/?sx=2021_aralik_14.php
- Parrique, T. (2019). *The political economy of degrowth*, Economics and Finance, Université Clermont Auvergne, Stockholms universitet. <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-02499463>
- Perkumienė, D. ve Pranskūnienė, R. (2019). Overtourism: Between the right to travel and residents' rights. *Sustainability*, 11(7), 2138. <https://doi.org/10.3390/su11072138>
- Poland, B., Buse, C., Antze, P., Haluza-DeLay, R., Ling, C., Newman, L., ... Zook, M. (2019). The emergence of the transition movement in Canada: success and impact through the eyes of initiative leaders. *Local Environment*, 24(3), 180-200. <https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1555579>
- Przywojska, J. ve Podgórnica-Krzykacz, A. (2020). A comprehensive approach: Inclusive, smart and green urban development. *Problemy Ekorozwoju*, 15(1), 149-160. <https://doi.org/10.35784/pe.2020.1.16>
- Rajković, I. (2023). Whose death, whose eco-revival? Filling in while emptying out the depopulated Balkan Mountains. *Focaal*, 2023(96), 71-87. <https://doi.org/10.3167/fcl.2023.960106>
- Ramos, S. P. ve Mundet, L. (2021). Tourism-phobia in Barcelona: dismantling discursive strategies and power games in the construction of a sustainable tourist city. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19(1), 113-131. <https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1752224>
- Ruiz-Alejos, C. ve Prats, V. (2022). In quest of implementing degrowth in local urban planning policies. *Local Environment*, 27(4), 423-439. <https://doi.org/10.1080/13549839.2021.1983789>
- Saad, S., Antoni, J. P., Karimzadeh, H., Badri, S. A. ve Aghayarihir, M. (2022). Determining the proportions of the ecovillage based on the resident's preferences in relation to the geographical location in France. *Sustainable Cities and Society*, 87. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2022.104226>
- Saville, S. M. (2022). Valuing time: Tourism transitions in Svalbard. *Polar Record*, 58(15). <https://doi.org/10.1017/S0032247422000055>
- Savini, F. (2021). Towards an urban degrowth: Habitability, finity and polycentric autonomism. *Environment and Planning A*, 53(5), 1076-1095. <https://doi.org/10.1177/0308518X20981391>
- Savini, F. (2023). Maintaining autonomy: Urban degrowth and the commoning of housing. *Urban Studies*, 60(7), 1231-1248. <https://doi.org/10.1177/00420980221121517>
- Schindler, S., Kanai, J. M. ve Diaz Bay, J. (2023). Deindustrialisation and the politics of subordinate degrowth: The case of Greater Buenos Aires, Argentina. *Urban Studies*, 60(7), 1212-1230. <https://doi.org/10.1177/00420980221142706>
- Schmelzer, M., Vansintjan, A. ve Vetter, A. (2022) *The future Is degrowth: A guide to a world beyond capitalism*. Verso.
- Schmid, B. (2022). What about the city? Towards an urban post-growth research agenda. *Sustainability*, 14(19). <https://doi.org/10.3390/su141911926>
- Singh, D., Kumar, K. ve Mishra, P. (2023). Holiday for nature: a way forward in sustainability of the planet. *GeoJournal*, 88(3), 2865-2887. <https://doi.org/10.1007/s10708-022-10779-1>
- Stöckelová, T., Senft, L. ve Kolářová, K. (2023). Sympoietic growth: living and producing with fungi in times of ecological distress. *Agriculture and Human Values*, 40(1), 359-371. <https://doi.org/10.1007/s10460-022-10366-7>
- Subaşı Ertekin, M. ve Kırca, M. (2017). Türkiye'de kentleşme ve iktisadi büyüme ilişkisinin zamanla değişen nedensellik analizi yöntemiyle incelenmesi. *Joep | Journal of Emerging Economies and Policy*, 2(2), 44-63. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/430140>
- Sun, Y., Ding, W., Yang, Z., Yang, G. ve Du, J. (2020). Measuring China's regional inclusive green growth. *Science of the Total Environment*, 713. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.136367>
- Sutter, A. J. (2017). *The birth of "décroissance" and of the degrowth tradition*. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3010271>
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. ve Rodríguez, A. (2002). Neoliberal urbanization in Europe: Large-scale urban development projects and the new urban policy. *Antipode*, 34, 542-577. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00254>
- Şengül, T. (2002). Planlama paradigmalarının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 8(31). https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/2626d850c80ea07_ek.pdf
- Taş Gürsoy, İ. (2020). Old kids on the new block: Engaging civil society in tourism degrowth. *Almatourism - Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 11(21), 1-22. <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/10109>
- TDK. (t.y.). Kalkınma. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. 06.02.2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/adresinden/erislimistir>.
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma kavramının tarihsel süreci ve etimolojik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 0(29), 149-164. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.719140>
- Tzekou, E. E. ve Gritzas, G. (2023). The interconnection between ecology and direct democracy in alternative food networks. *Partecipazione e Conflitto*, 16(1), 138-159. <https://doi.org/10.1285/i20356609v16i1p138>
- Yunis, N. ve Peralta, B. (2022) Urban recycling: A tool to face the 'new' housing crisis. *ARQ (Santiago)*, 111, 98-107. https://www.scielo.cl/pdf/arq/n111/en_0717-6996-arq-111-118.pdf
- Xue, J. (2018). Eco-metropolis planning conditioned by the growth ideology: The case of Greater Copenhagen. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers: Urban Design and Planning*, 171(3), 133-142. <https://doi.org/10.1680/jurdp.16.00037>
- Xue, J. (2021). Urban planning and degrowth: a missing dialogue. *Local Environment*, 27(4), 404-422. <https://doi.org/10.1080/13549839.2020.1867840>
- Zent, E. ve Zent, S. (2022). Love sustains life: Jkyo jkwaini and allied strategies in caring for the Earth. *Journal of Ethnobiology*, 42(1), 86-104. <https://doi.org/10.2993/0278-0771-42.1.86>